

Székesfehérvári Szemle

DOLGOZATOK

Székesfehérvár és Fejér megye életéből.

1937.

III-IV.

Marosi Arnold:

A muzeum kibővítése és átrendezése.

Kúthy István:

Emlékek a székesfehérvári püspöki könyvtár múltjából.

Dr. Balás-Piri László:

A muzeum képtára.

Marosi Arnold:

A csákvári római sírok tanulságai.

Kisebb közlemények:

DORMUTH ÁRPÁD: Római maradványok Ráckeresztúron. — MAROSI ARNOLD:
A soponyai germán sírlelet.

Feljegyzések:

MAROSI ARNOLD: Magdics István. — A csákvári barlang régészeti jelentősége. —
Óskori leletek Százhalombattáról. — Adatok Tabajd régészetéhez. — Az adonyi
római kövek beszállítása. — A Budai-kapu feliratos kőve. — Adatok Székesfehérvár
köveihez. — Hadtörténelmi emlékek. — Óskori leletek Fejér megyéből a M. Tört.
Múzeum kiállításán. — Kálmáncsehi breviáriuma. — Adatok Székesfehérvár ötvös-
mestereiről. — DORMUTH ÁRPÁD: Népvándorláskori leletek Csákvár határában. —
Népművészeti kiállítás a muzeumban.

Hivatalos tudósítások:

DORMUTH Á.: A Múzeumegyesület szabadtanítása. — Közgyűlés. — Választmányi
ülés. — A muzeum gyásza: Juhász József.

A FEJÉRMEGYEI ÉS SZÉKESFEHÉRVÁRI MUZEUMEGYESÜLET KIADVÁNYA.

SZÉKESFEHÉRVÁR 1937.

ÁRA 2 P.

SZÉKESFEHÉRVÁRI SZEMLÉ.

Szerkesztette: **MAROSI ARNOLD**

muzeum igazgató

és

DORMUTH ÁRPÁD muzeumi titkár.

Kiadásért felelős: **Dr. KEPES JÁNOS**

ügyvezető alelnök

Bognár utca 3.

A muzeum gyűjteményeit adományaikkal gyarapították: (1937 jan. 1—1937 okt. 31.) Özv. Nagy Alfonz né 1 drb. kézzel írt; Unger Erzsébet 2 drb. kézzel írt; Ifjú Ferenc (Nagyláng) 19 drb. őskori lelettel; Kornis Károly és Elemér (Baracska) 4 drb. őskori; Szávits Miklós (Dunapentele) 1 drb. középkori; gr. Pappenheim Sándor (Iszaskaszentgyörgy) 5 drb. népvándorláskori; ifj. Tükör Gyula (Csákberény) 1 drb. római; ifj. Pir Mátyás (Ráckeresztur) 1 drb. római; Krausz Jenőné (Bpest) 1 drb. művészeti; Slett Ferenc (Szfvár), 1 drb. ujkori; Reé Mária 1 drb. ujkori; Péterfalvi Molnár Elekné 1 drb. ujkori; Dabasi Halász Lajos 1 drb. emlék; Egyet. Nyomda 1 drb. művészeti; Furia Zoltán (Csákvár) 8 drb. római; Tömösi József (Szfv.) 5 drb. ujkori; Horváth József (Szfv.) 1 drb. ujkori; gr. Somsich Péter 1 drb. művészeti; Radnay Géza 1 drb. római; Gergely Béla (Baracs) 4 drb. kőkori; Ádám László (Gánt) 2 drb. kőkori; özv. Baró Jenőné 6 drb. ujkori; Gerőfy Gyula (Vértessacska) 1 drb. néprajzi; Schmidt Mátyás (Szfv.) 1 drb. néprajzi; Szécsenyi Ferenc (Csákberény) 3 drb. ujkori; Stích Antal (Százhalombatta) 5 drb. őskori; Csaba Mihály (Százhalombatta) 1 drb. hadtört.; gr. Zichy Livia Clara (Adony) 11 drb. római; Pintér József (Szfv.) 1 drb. ujkori; Juhász Béla (Vértesszőlő) 3 drb. római tárggyal. — Schoen Arnold 3 drb. könyvet; vit. Tóth Béla (Szfv.) 3 drb.; Péterfalvi Molnár Elek özvegye 172 drb. nyomtatvánnyal; Krammer József 4 drb.; Reé Mária 1 drb. fényképpel; Dormuth Árpád 8 drb. nyomtatvánnyal; Schwarzbach Flóra 3 drb. fényképpel; 1 kézzel írt; Pápay Gizella 1 drb.; Genthon M. 1 drb.; Barbély Sándor 1 drb.; Alföldi András 1 drb.; Marosi Arnold 5 drb.; Dr. Takáts Sándor 7 drb. könyvvel; Özv. Lukács Tivadarné 3 drb.; Várent József 3 drb.; Vekerle Gyula 1 drb.; Dr. Say Viktor 44 drb.; Farkas Zoltán 1 drb.; Wohl A. 1 drb. Vörösmarty nyomda 74 drb. nyomtatvánnyal; Gólya János 8 drb. fényképpel. Polg. Isk.; Ferenc József Nőnevelő Int. Igazg. 3 drb.; Dr. Faller Jenő 2 drb.; Dr. Paulovics István 2 drb.; Mozsolics Amália 1 drb. könyvet adományozott. — Fogadják a nemes szívű adakozók ezúton is az egyesület halás köszönését.

A Muzeumegyesület tagjainak sorába mindenki felvehető, akit az egyesület titkársága a választmány elé terjeszt. Tagsági díj évi 4 Pengő, intézményeknek, községeknek 12 Pengő. A tagok tagsági igazolványt kapnak, mellyel mindenkor díjtalanul megtekinthetik a muzeum gyűjteményeit. Évi 2 Pengő hozzájárulással az egyesület kiadványát a „Székesfehérvári Szemlé“-t kapják, mely a város és megye multjáról, a muzeum külső s belső életéről és az egyesület működéséről nyújt bő felvilágosítást.

A muzeum kibővítése és átrendezése.

A NAGY ELŐKÉSZÜLETNEK, mellyel Székesfehérvár várja alapítója, Szent István király halála 900 éves évfordulóját, egyik pontja volt a muzeum kibővítése, hogy ezzel méltó legyen a város kimagasló multjához. A kibővítés gondolatát Székesfehérvár a szép és nemes iránt fogékony, annak megvalósítására mindig áldozatra kész polgármestere, dr. Csitáry G. Emil vetette fel. A gondolatot tett követte. A város tizezer pengőt ajánlott fel a terv megvalósítására. Követte példáját a muzeum másik hathatós Mecenása: Fejér vármegye. Dr. Hóman Bálint, vallás- és közoktatásügyi miniszter ez áldozatosságot azzal honorálta, hogy a tizezer pengőt szintén megígérte, míg a Muzeumegyesület ötezer pengőt állított be e célból költségvetésébe.

Harmincötezer pengő az építés céljaira elegendőnek ígérkezvén, a tervek elkészítésére a városi műszaki hivatalt kérte föl a Muzeumegyesület és azt Schmidl Ferenc műszaki tanácsos, Molnár Tibor mérnök készséggel vállalták. Ők szerkesztették és rajzolták meg a Muzeumegyesület nyugati szárnya és a szomszéd ház között emelendő új épület tervét, állították össze a költségvetést és vállalták a munkálatok irányítását, ellenőrzését. Az építkezés a muzeum megalakulásának 25-ik évében, 1935 július 8-án indult meg. Ősz végére az épület tető alá került.

A következő év faladata volt az új épület munkálatainak befejezése és az udvar rendezése. Ez utóbbinak megvalósítása új gondolatokat vetett felszínre: a szomszéd dísztelen falának eltakarása, a régi épületnek az újjal és az időközben megváltozott környezettel való összhangba hozása. Az előbbi az új épület árkádjainak a szomszédos fal melletti kihúzásával, az utóbbi az épület külső homlokzatának átalakításával dr. Kotsis Iván, műegyetemi tanár nagylelkűen felajánlott tervei szerint oldottuk meg. Ehhez járult a kerítés megújítása, az udvar kertészeti kiképzése. Mindezek elkészítése és a belső átalakítások a költségeket kerek számban 50.000 pengőre emelték. A hiányzó összeget az állam, a város és a Muzeumegyesület újabb áldozatkésztsége fedezte.

Az ily módon kibővült és megújult muzeum az új épület által három nagy méretű helyiséggel gyarapodott. A földszint

nagyterme egyenlőre raktár, az első emeleten a néprajzi gyűjtemény, a másodikon a képtár kapott helyet. Az udvar déli és keleti részén húzódó árkádok a kőtár számára épültek. Az ekként megnagyobbodott muzeumban a gyűjteményeket átcsoportosítva azok teljesen új elhelyezést nyertek. Az új rendezésnél az anyag kellő megválogatásával igyekeztünk a szakszerű elkülönítésre, az összetartozók világos áttekintésére, a zsufoltság kiküszöbölésével a nagyközönséget lekötő tetszetősségre, magyarázó és leíró szemléletességre. Törekvésünket a szakkörök és laikusok elismeréssel jutalmazták.

Az új épület berendezése, ahová a néprajzi gyűjtemény és képtár került, 1937-re maradt. A képtár felállítását dr. Hóman Bálint az Orsz. Szépművészeti Múzeum anyagából juttatott állami letétellel tette lehetővé. A kiállítandó anyagot Csánky Dénes, az Orsz. Szépművészeti Múzeum főigazgatója volt szíves kiválogatni. Ő készítette el a kiállítás tervét is, melynek kivitelével dr. Balás-Piry Lászlót bízta meg. Dr. Say Géza, miniszteri osztálytanácsos és a képtár tb. igazgató őre a képtár ügyének állandó napirenden tartásával, létesítése előkészítésével vett részt abban a közös munkában, melynek eredménye volt, hogy dr. Hóman Bálint 1937. június 19-én a képtár megnyitásával átadhatta a nyilvánosság-nak 25 éves fennállása és a Szent István centenárium emlékére megújított muzeumot további nemzetnevelő hivatásának.

Az átrendezett muzeum kiállítási helyiségei: emeleti előcsarnok és tizenegy egymásba nyíló terem. Az előcsarnok magas falait régi cégérek, ablakrácsok, céhzászlók és várostörténeti képek töltik ki. Nagyon emeli az előtér művészi hatását két régi vasrácsos ajtó beépítése. Az egyik a belvárosi plebánia egykori emeleti barokk ajtója a Himer-család címerével, a másik empire-stílusú 1812-ből Váli Ferenc Simor-utcai házából való.

Az empire ajtó mögötti kisebb helyiség egyházművészeti gyűjtemény. Központja egy Mária Terézia korabeli aranyozott remekműű vasajtó. Körülötte a ciszterci templom főoltára kis képének eredetije, a székesegyház mennyezetképeinek régi vázlata és a város nevezetesebb egyházművészeti emlékeinek fényképei láthatók. A legértékesebb kép az egyik oldalfalon a ciszterci templom freskó-oltárképének a mestertől, Sambachtól származó tusrajza. A fülsó ablaki részében áll a Prohászka-templom gipszmodellje vele szemben a Szent Anna kápolna XVIII. századi oltárképe.

Ezután következik a muzeum régészeti gyűjteménye négy teremben. Az első három teremben az emberiség őskori művelődésének emlékei táruznak élénk nevezetesebb lelőhelyek szerint szemléltető képekkel és magyarázó feliratokkal. Majd a római kultúra bemutatása következik gazdag és iparművészeti szempontból is értékes anyaggal. Meglepően szép a kerámia, a bronz-

edények csoportja, az üveggyűjtemény, néhány művészi becsű bronzszobor és kőfaragvány. Negyedik századi Krisztus-monogrammos kőve páratlan a magyarországi őskeresztény emlékek között. A régiségtárt aranygermán és avar-sírleletek, a muzeum által felárt népvándorlás-és honfoglalaskori temetők válogatott anyagának bemutatása zárja be.

Az ötödik terem az áhitatot gerjesztő Prohászka-emlékgűjteményt foglalja magába. Utána a történeti rész következik. A sorrendet árpád-házi királyaink emlékei nyitják meg III. Béla és neje sírmellékleteivel, Szent István bazilikájából származó apróbb műtárgyakkal. Tovább a vegyesházi királyok, a török uralom, a Rákóczi-kor, az 1848—49. szabadságharc fejérmegyei és székesfehérvári emlékeinek bemutatásával folytatódik a történelem. Kiegészítik e képet a magyar éremgyűjtemény, a hadtörténeti tárgyak és a csákvári Esterházy-kastély régi, pompás darabokból álló vadászfegyver-letétje. A következő kisebb helyiséget a székesfehérvári ezredek kegyeleti tárgyai, köztük a volt Mackensen-10-es huszárok művészi értékű képgyűjteménye, töltik meg.

A nyolcadik teremnek régi vitrinekben elhelyezett üveg, fajánsz és porcellán tárgyaival iparművészeti jellege van. A falakat és tárlókat női kézimunkák, régi divatcikkek, fehérvári ötvös készítmények töltik meg. Kulturtörténeti szempontból érdekes csoport a muzeum gazdag színházi és irodalmi gyűjteményéből itt kiállított legértékesebb darabjai, melyek Petőfi és Vörösmarty képei körül csoportosulnak tőlük származó kegyeleti tárgyakkal. A város és megye nagy szülötteit Simor János, Pauer püspök, Ybl Miklós, a Szőgyény-Marich család stb. szobrai és arcképei képviselik. A székesfehérvári országos kiállítások oklevelei és érmei, az ipari élet kimagasló eseményeit juttatják eszünkbe.

Innen átlépve a már új épületben elhelyezett néprajzi terembe, ennek hatalmas mérete, két oldalról való teljes megvilágítása az első, ami meglepi a látogatót. E körülmény lehetővé tette a teremnek vendégfalakkal fülkékre való osztását és egyes gyűjtemény csoportoknak egymást nem zavaró felállítását. A sorozatot a céhemlékek nyitják meg, ezt követik a fonó-szövő eszközök, a népies keramika a csákvári fazekasság külön csoportjával, a báb-sütő- és kékfestő minták, kádárszerszámok és pincefelszerelés. Jelentős anyag képviseli a Velencei-tó halászatát és nádvágását a tárgyak használatát szemléltető fényképekkel. Egy másik csoport a falusi szobaberendezés és régi konyhaedények fülkéje. Ehhez csatlakoznak a mezőgazdasági eszközök és állattenyésztés pástorfaragásokkal. A falu közigazgatását régi büntető eszközök és baktér alabárdok szemléltetik.

A néprajzi teremből lépcső vezet föl a képtárba, melynek a megvilágítása — két oldalról és felülről kapva a fényt — szinte

tökéletes. A képek elhelyezése is minden kívánságot kielégít. A kiállított anyagot Csányi Dénes úgy válogatta össze, hogy az átmetszete legyen az újabb magyar festészetnek. A képek sorrendje is ezt a célt szolgálja. A letétbe helyezett 49 kép és 6 szobor mesterei között a magyar festőművészet legnagyobbjai is szerepelnek, miként ezt a képtárnak jelen füzetünkben közölt katalógusa mutatja.

Marosi Arnold.

Emlékek a székesfehérvári püspöki könyvtár multjából.

MEGCSONKÍTOTT HAZÁNK számottevő kultúrértékeit Székesfehérvár az újabb időkben két nagyobbyszerű intézménnyel gyarapította: a Székesfehérvári és Fehérmegyei Múzeummal és a Püspöki Könyvtárral. Az első az utóbbi években kis magból terebélyes pompás fává nőtt, a másodikat fel kellett fedeznünk s régi romjaiból új életre hívnunk.

A székesfehérvári püspöki könyvtár legújabb restaurációja és feldolgozása még nem ért el odáig, hogy a könyvtár történetének pontos adatait feltétlen bizonyossággal megállapíthassuk. Sajnos, oly kevés megbízható levéltári adat áll rendelkezésünkre a könyvtár keletkezésének és fejlődésének történetére vonatkozólag, hogy azt csak a könyvtár anyagának feldolgozása után, az egyes könyvekből merített belső dokumentumok összegyűjtése és összehasonlításából nyomozhatjuk ki majd pontosan. Bizonyos, hogy a régi fehérvári kiváltságos káptalan könyvtárából egyetlen könyv sem maradt reánk¹⁾, a püspöki könyvtár új intézmény, alapítása körülbelül az egyházmegye alapításának, illetőleg berendezésének idejére esik. Könyvvállományát jórészt a püspökök vásárolták, vagy kapták ajándékba²⁾, de mivel Mária Terézia, II. József és az 1855. aug. 18-án kihirdetett konkordátum a Kollonich féle 1702. évi egyezményt s az 1715. évi 16. t.c. 2.§-t tiszteletben tartva úgy intézkedtek, hogy a püspököktől maradt könyveket leltár szerint kellett átadni az utódoknak, könyvtárunk anyaga százötven év leforgása alatt tekintélyesen megnövekedett.

1) Pauer Joannes: „Historia dioecesis Albaregalensis. Albae-Regiae,” 1877. p. 81.

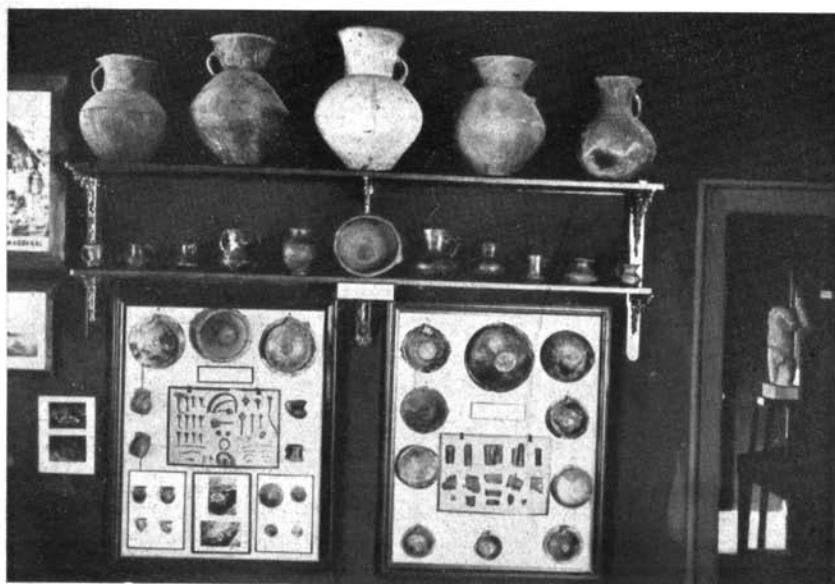
2) Radványi Miklós: „Jelentés a székesfehérvári püspöki könyvtár állapotáról 1908. évben.” 2. l. Püspöki levéltár 442. lt. sz. Ad 1908/okt. 28.

A muzeum új homlokzata.

Részlet a lépcsőházból.

Részlet az őskori gyűjteményből.

Római bronzedények és veretek, köemlékek.

Részlet a néprajzi teremből.

Dr. Hóman Bálint megnyitja a képtárt.

Iparművészeti tárgyak, irodalmi és színházi emlékek.

Ha már most könyvtárunk jellegét kutatjuk, meg kell állapítanunk, hogy az nem egységes, ami természetes is, hiszen a könyvtár urai különböző korok igényei s különböző irányú tudományos és irodalmi érdeklődésük szerint gyarapították a könyvállományt. Azonban valamennyien elsősorban theológiai, filozófiai és történelmi képzettséggel bíró egyházi férfiak lévén, könyvtárukat főként az említett tudománysszakokba tartozó könyvekkel szaporították.

A könyvtár alapját *Sélyei Nagy Ignác* vetette meg. Székesfehérvár első püspöke Rómában tanult tudós theológus volt, reánk maradt, a püspöki levéltárban őrzött kéziratait, kiadott művei arról tanuskodnak, hogy szerzőjük széleskörű irodalmi apparátussal dolgozott s tényleg könyvtáráról 1790—1792-ben felvett jegyzék: „Originalis Conscriptio Bibliothecae Eppalis per Exmissum Cap. Josephum Szabó parochum, V.A. Diacon. Alben. 1790 peracta¹⁾” 640 folyószám alatt 1246 kötetben 639 művet s 9 kötetben 1 folyóíratot sorol fel. Akkori közlekedési és kulturális viszonyaink közt számottevő könyvgyűjtemény, de szűkség volt rá, ha valaki tudományos munkálkodást óhajtott folytatni. Bécs, Buda, Pozsony messze voltak, érthető, ha a püspök nem sajnálta a költséget ritkább, régibb, drágább művek beszerzésére sem. Meg azután az akkor még nálunk divatozó barokkos főúri-főpapi gondolkodás el sem tudott volna palotát képzelni könyvtár nélkül. Ép úgy hozzátartozott ez a módihoz, mint a fényes hintó és az árnyas park. *Sélyei Nagy* szép gyűjteményéből örököltünk egy 1532-ben Párizsban kiadott bibliát, 1626-ban Bécsben megjelent Káldi féle magyar bibliafordítást, Luthernek 1686-ban Brémában kiadott német bibliafordítását, Eutropius 1532-ben Baselben megjelent *Historia Rom.*, az ugyanitt 1535-ben kiadott, többektől írt *Historia Eccl. c.* műveket, a Bollandisták: *Acta Sanctorum* 1643—1685 18 kötetét, számos XVII. századbeli nyomtatványt, stb.²⁾ A fentemlített leltár végén olvasható megjegyzésből kitűnik, hogy a könyvek és a jegyzékbe nem foglalt kéziratok több helyiségben szekrénybe téve, részint elszórva heverték, voltak olyanok is köztük, melyekkel a püspök papjait óhajtotta megajándékozni.³⁾ Még a mult század utolsó évtizedében, *Steiner* püspök is osztott széjjel könyveket papjai között⁴⁾, a régibb időben pedig rendes szokás volt, hogy a főpásztor klasszikusabb jellegű könyvek szétküldésével olvasásra serkentette papságát.

Egy kedves, üde, naiv mintájú, rokkokós borítékba kötött

1) Püspöki levéltár. Nr. arch. 5893, no. 1.

2) „ „ 5893, no. 1.

3) Püspöki levéltár. Nr. arch. 5893, no. 1.

4) „ „ 5835, lt. sz. többhelyt.

„Index Librorum Bibliothecae Episcopalis Alba-Regalensis“⁵⁾ a XIX. század elejére összegyűjtött könyvállományról számol be. Jegyzékünk összeállításának időpontja ismeretlen, de mert a benne feltüntetett művek legifjabbika 1811-ben jelent meg, arra kell következtetnünk, hogy a jegyzék 1811 körül készült, így képet ad az ezen évben elhunyt *Milassin Miklós* püspök könyvgyűjteményéről. Szerzők nevei szerinti betűrendben 999 műről (1908 kötetben), 11 kézíratról (15 kötetben) és 6 féle folyóíatról (34 kötetben) számol be. Az indexbe utólag írónnal még 96 mű (140 kötetben) címét és 1 cím nélküli kézíratot (1 kötetben) vezettek be. Már a Nagy Ignác féle katalógusból ismert római, firenzei, velencei, párizsi, wieni, müncheni, frankfurti, kölni híres nyomdatermek mellett örömmel fedezzük fel itt a nagyszombati nyomda előkelő kiállítású jezsuita nyomtatványait s Bécsben, Budán, Debrecenben, Egerben, Győrben, Kalocsán, Kassán, Kolozsvárt, Pesten, Pécsen, Pozsonyban, Székesfehérvárott, Vácon, Veszprémben kiadott magyar, vagy idegen nyelvű műveket. A könyvtár nagyobbarányú bővülését azonban megakadályozták a történelmi körülmények. A napoleoni háborúk költségeire felajánlott adományok, az egyházmegyei szeminárium felállítása és berendezése, a püspöki palota építkezésének befejezése. Megértjük, Milassin könyvtárára keveset áldozhatott.

A püspök halála után következő idők rendetlen gazdálkodása elodázhatalanná tette a megfelelő könyvtárhelyiségről való gondoskodást. Azon öt évnek történetéről, mely alatt káptalani helynök kormányozta az egyházmegyét, jellemzően számol be a székesegyház 1817-iki canonica visitációs okmánya: „Cum Bibliotheca Eppalis nullum cum Administratione Bonorum habeat nexum, hujusque tempore sedis vacantis cura adeo parva geratur, ut Libri magnam partem diripiantur et fusiora opera reddantur manca et incompleta, ad ferendam hac in parte medelam Venerabile Capitulum, mox post Decessum Praelati curam, uti S. Supellectilis Capellae Eppalis ita etiam Bibliothecae gerat, clavim ad se recipiat, nec concedatur aditus ad eam pateat, aut Libri inde excipiantur. Quodsi Camerae Regiae visum fuerit, similem prout in Custodia Archivi Eppalis Dominalis connaseraturam inducere, id alioquin liberum eidem manet.“⁶⁾

Nincs írott adatunk, részint azonban a régi könyvjegyzékek összehasonlítása, részint a püspöki könyvtár nagytermében látható berendezésnek barokkizáló stílusa arra enged következtetni, hogy a könyvanyag végleges elhelyezése és az első rendezési

⁵⁾ „Nr. arch. 5893, no. 2.

⁶⁾ Canon. visit. Eccl. cathr. Albareg. 1817. 376. l. Püspöki levéltár, Nr. arch. 5886.

munkálatok az egyházmegye egész életét rendszerező *Vurum József* (1816—1821) és az egyház vagyonát különös szakértelemmel kezelő *Kopácsy József* (1821—1825) püspökök idejében történtek⁷⁾. Az eddig szerzett könyvek a püspöki palota kelet felé néző oldalszárnyában, a levéltár melletti teremben méltó otthont kaptak. A „*Catalogus Bibliothecae Episcopalis Anno 1827 concinnatus*“⁸⁾ mely úgy látszik, *Szutsits Mátyás* rövid püspöki kormányzásának első évében készült el, tiszta és hű képet nyújt a rendezett könyvgyűjteményről; a régi állományhoz képest alig van változás, a jegyzék 1005 művet 1909 kötetben, 13 kéziratot 16 kötetben és 6 féle folyóiratot 24 kötetben tart számon.

Irodalmi nyelvünk és hazai tudományosságunk ébredésének korszakában a Gondviselés oly férfit választ ki a székesfehérvári püspöki székre, kit tehetsége, hazafiúsága, korrekt egyházas érzülete, a modern problémák iránt viselt érdeklődése már évtizedek óta az akkori magyar egyházi nyelv, szónoklat reformátorává és a magyar nyelvű teológiai tudomány megteremtőjévé avattak. *Horváth Jánosról* beszélünk, ki 1831—1835 közt kormányozta székesfehérvár-egyházmegyét. Széleskörű tudományos, egyházirodalmi és hitszónoki munkásságának segédeszközét: hatalmas könyvtárát a székesfehérvári püspökség örökölte. Horváth püspök tudányszomjas korának méltó fia: mindennél nagyobbra becsüli a könyvet, sokat költ könyvtárára. Irói és szónoki működésének ismertetője, székesfehérvári származású *Badics Ferenc* dr. jeles irodalomtörténészünk írja róla: „Legkedvesebb szórakozása volt.... ha csendes magányában egyre szaporodó könyvei közt maradhatott. Évek óta meghozatott minden őt érdeklő munkát, ami magyar, latin, német és francia nyelven megjelent; szorgalmasan és nagy tanulságokkal olvasta különösen *Bossuet* s más neves francia és német egyházi írók, szónokok és történetírók műveit, melyek megtermékenyítették a maga irodalmi munkásságát is. Hogy az olvasást másokkal is megkedveltesse, szívesen kölcsönzött könyvtárából nemcsak paptársainak, hanem világi embereknek is—őket érdeklő munkákat“⁹⁾. Ágyán *János* veszprémi predikátor két évvel a püspök halála után hálásan említi 1837. október 16-án kelt, *Csete Antal* veszprémi püspöki titoknoknak küldött levelében: „A boldogult Nagy Méltóság, mint a Tudományos világnak — egy azt kedvellő — és pedig abba béavatott Tagja, szerette ezen nemesebb Világ előrehaladását szemmel tartani, szeretett minden véle rokon érzésűeket is erre figyelmeztetni. Ehez képest nem

7) *Radványi M.*: Jelentés, 6. l.

8) Püspöki levéltár, Nr. arch. 5893, no. 4.

9) *Badics Ferenc* dr.: „*Horváth János püspök 1769—1835*“ Veszprém. 1927. 26. l.

tsak megszerzette az ezt erányozó tudós munkákat,... nem tsak olvasta ezeket, hanem másokat is szíveskedett ezek olvasására serkenteni. Ezen mások közé méltóztatott engemet is számolni...¹⁰⁾

De volt is mit kölcsönadni! Könyvtárában a koráig megjelent egész magyar irodalmat képviselve látjuk: Csapodi L., Szvorényi Mihály theologiai; Bonfini, Istvánffy, Pray, Katona, Fejér, Kollár, Kovachich, Fessler, Engel történeti munkáit; Verbőczy többféle latin és magyar kiadásait; Telegdy, Pázmány, Káldi, Faludi, Ányos, Baróti Szabó D., Révai, Kazinczy, Virág, Verseghy összes műveit, Dugonics Gyöngyösi kiadása és Példabeszédeit, Vitkovics és Fáy meséit stb., sőt a külföldi szónoki, esztétikai, filozófiai nagyságok összes nevezetesebb irodalmi termékeit is.¹¹⁾ Mikor Verseghy megbízatást nyer az „Egyházi Mesterkönyv” elkészítésére, Horváth János könyvtárából a szükséges segédkönyvek mind rendelkezésére állnak: Verbőczy 1691-i magyar fordítása, melyhez szójegyzék is csatlakozik, Pápay Sámuel Észrevételei a tisztí szótárról (1807), Szirmai Glossariuma (1806), Likvándi deák-magyar theol. és egyh. szótára (1802), Kant munkáihoz készült német magyarázó szótár (1795) és egy német filozófiai és theol. műszótár¹²⁾ s hogy e könyvtár nemcsak a tudományosság, hanem az akkori élet minden vonatkozására beállított pompás irodalmi gyűjtemény volt, abból látjuk, hogy a XIX. sz. elejének napirenden levő reform kérdéseit tárgyaló munkák is bőven szerepelnek benne, amilyenek Dumesnil: Moeurs politiques (Párizs, 1830), Széchenyi: Hitel (1830), Dessewfy: A hitel taglalatja (Kassa, 1831), Wesselényi: Balítételek (1833), Fáy András: Bélteky ház (1832), a Tudományos Gyűjtemény (kezdettől), Guzmics: Vallási és Egyházi Tára (1832), Schedel (Toldy) Tudománytára¹³⁾: természetesen maga Horváth János szerkesztette Egyházi Értekezések és Tudósítások (1820-tól kezdve), stb.

Horváth János könyvtárának történelmi, jogtudományi, földrajzi s egyéb világi vonatkozású részét testvéröccsére, Lajos vörösbereányi alapítványi ügyvédre hagyományozta, de a kir. kamara a már említett Kolonich féle rendeletre hivatkozva az egész becses könyvtárt a székesfehérvári püspökség vagyónához csatolta.¹⁴⁾ A rokonság pénzbeli kárpótlásért folyamodott, de újra és újra elutasították kérésöket.¹⁵⁾ A felvett leltár¹⁶⁾ szerint Székes-

¹⁰⁾ Püspöki Levéltár, 14. C. lt. sz. 1837/okt. 16.

¹¹⁾ Badics F. dr.: Horváth János pp. 27. l.

¹²⁾ Badics F. dr.: Horváth János pp. 54. l.

¹³⁾ Badics F. dr.: Horváth János pp. 104. l.

¹⁴⁾ Badics F. dr.: Horváth János pp. 108. l.

¹⁵⁾ U. o. 108. l. 2-ik jegyzet.

¹⁶⁾ Pp. Levéltár. Nr. arch. 5893, no. 5.

fehérvárott: 2464 folyószám alatt felsorolt rendkívül bő folyóirat-
anyaggal vegyes könyvállomány és 860-nál több kézirat volt az
értékes örökség, a püspök pozsonyi könyvtára pedig — folyó-
iratokkal együtt — mintegy 520 kötetre terjedt.¹⁷⁾ A történeti
hűségnek megfelelően állapítja meg a püspöki könyvtár nagyter-
mének ajtaja fölé a mult évben elhelyezett márványtábla a nagy-
szerű hagyatéék érdemét: „Haec bibliotheca, quae sua fundamenta
in reliquiis primorum praesulum Albensium habet, per volumina
eppi Joan. Horváth praeclari innovatoris linguae hungaricae est
amplificata.“ Horváth János könyvtárát érdemes volna külön érte-
kezésben behatóbban ismertetni.

Ugy látszik, a hagyatéékot — mert az biróilag rendezetlen
volt — sokáig külön kezelték. Midőn Barkóczy báró halála és
hosszas interregnum után 1851-ben Farkas Imre foglalja el a
püspöki széket, a Horváth-féle könyvtárt külön leltár¹⁸⁾ ellenében
adják át az új püspöknek. Mire a hagyatéki ügy eldőlt s az érté-
kes könyvtár anyagát be lehetett olvasztani a püspöki könyvtár
állományába, addigra két új, az irodalmat és tudományt melegen
pártfogoló főpásztor könyvtára sorozódik be a püspökség most
már tekintélyes könyvgyűjteményébe. Horváth közvetlen utódjá-
nak, *br. Barkóczy Lászlónak* irodalompartoló érdemeiről így emlék-
szik meg röviden Pauer János, Székesfehérvár egyházmegye törté-
netének írója: „Literaturae hungaricae deditos viros amavit, sub-
sidioque providit; quaedam opera propriis expensis curavit.“¹⁹⁾
Székesfehérvár egyetlen főuri származású püspökének nemes
bőkezűsége rámutat arra, hogy becsülte a könyvet, aminek külön-
ben leghatásosabb bizonyítéka reánk maradt könyvtára. E gyűj-
temény 647 művet 1346 kötetben, 8 féle folyóiratot, illetve újsá-
got 52 kötetben számlál, az 1851-ben felvett hagyatéki leltár²⁰⁾
szerint. A püspök egyszerű, de előkelő udvartartásának számlái
sorában láthatjuk korának legelőkelőbb bécsi, főként pesti könyv-
kereskedőinek jegyzékeit.²¹⁾ Íróasztalán megfordulnak a reformkor
nevezetesebb kiadványai s mivel Barkóczy elsőrendben lelkipász-
tor, még inkább kora egyházi, különösen lelkies irányú irodal-
mának számottevő magyar, német, francia termékei. Eggenberger,
Emich, Geibel, Hartleben és Altenburger, Heckenast, Kilian pesti,
Rader fehérvári könyvkereskedők; Braumüller u. Seidel, Gerold u.
Sohn, Klang, a Mechitarista Kongregáció könyvüzlete nagy bécsi
cégek megtekintésére küldik a gazdag könyvpiac ujdonságait, a

¹⁷⁾ Itt csak hozzátétőleges adatokat közölhetünk, a Horváth-féle leltár
pontosabb feldolgozása a közel jövő feladata lesz.

¹⁸⁾ Pp. Levéltár, Nr. arch. 5893, no. 6.

¹⁹⁾ Pauer Joan.: Hist. dioec. p. 310.

²⁰⁾ Pp. Levéltár, Nr. arch. 5893, no. 6.

²¹⁾ Pp. Levéltár, 5404. X. lt. sz.

püspök kiválasztja, amire szüksége van, vagy illik megtartania, Ossowszky fehérvári könyvkötő számlái²²⁾ pedig arról tanuskodnak, hogy a könyvek gazdája gondot fordított kedvezőbb könyveinek okos konzerválására is.

Az utolsó hiteles leltárt, amelyet a polgári hatóság az egyházzal karöltve vett fel püspöki hagyatékáról, 1866. április 30-án zárták le. E jegyzék²³⁾ *Farkas Imre* könyvtárának anyagát tárja eléünk. Amennyire igaz a magyar közmondás, hogy az embert barátjáról lehet megismerni, ép annyira igaz, hogy minden tanult embert könyvei jellemeznek meg leghivebben. *Farkas Imre* könyvtára a bölcsélet doktora, a poetalelkű gondolkodó és egyházi szónok, a szelid lelkű pásztor elmélkedő szellemének igaz és szép tükrökre. Olyan nevekkal találkozunk itt, kik a felsőbb világok titkait, igazságait és szépségeit kutatják, csodálják, szeretik és küzdenek érte. A külföldi tudományosság klasszikus nagyjai a szárnypróbálgató magyar tudósokkal; a régi gondolkodók, külföldi szépirok, szónokok és aszketikus szerzők a magyar irodalom hősi korszakának íróival és jeles szónokainkkal adnak egymásnak e könyvtárban találkát s mikor a könyvtárjegyzék sárgulni kezdő lapjait forgatjuk, úgy érezzük, mintha visszatértünk volna az ötvenes évek hallgató magyar világába, mikor a hazafiak behúzódtak portáik belső szobáiba, hogy amit elvesztettek a nemzeti és politikai élet küzdőporondján, megkeressék vagy inkább kipótolják a lelkiek világában. Micsoda nagy nevek lépten-nyomon! Tudósok: *Arneth, Bacon, Bellarmín, Buffon, Calmet, Döllinger, Görres, Hefele, Hurter, Kant, Montalambert, Montesquieu, Muratori, Newman, Phillips, Thomassini*, a magyar *Budai, Fejér, Gaál, Hensziman, Horvát István, Ipolyi, Kazinczy, Kelemen, Márton, Pauer, Pray, Purgstaller, Révai, Schönvisner, Szilasy, Szvorényi, Schwartner, Theiner*: politikusok: *Deák Ferenc, Gorove, Széchenyi István, Wesselényi br.*; külföldi szépirok: a görög-római klasszikusokon kívül *Hahn-Hahn Ida grófnő, Herder, Klopstock, Schiller, Wiseman*, magyar íróink: *Ányos, Bacsányi, Dugonics, Faludi, Fáy, Kisfaludy Károly és Sándor, Virág, Vörösmarty, Zrínyi*; külföldi szónokok és lelkiírók: a szentatyák, *Bor. szt. Károly, Bossuet, Bourdaloue, Doupanloup, Kempis, Lacordaire, Ligouri szt. Alfonz, Maistre, Schlör, Stolberg gróf, Szalézi szt. Ferenc*, magyar egyházi szónokaink és lelkiíróink közül *Hevenesi, Horvát János, Pázmány, Szalay* — mindjárt az első pillantásra e nagy neveken akad meg a szemünk. *Farkas* püspök gazdag könyvtára, melyet theol. tanárkodása óta gyűjtögetett, s mely minden vonatkozásában jól berendezett papi könyvtárnak mondható, 1828 művel 3177

²²⁾ Pp. Levéltár 5404. X. lt. sz.

²³⁾ Pp. Levéltár, Nr. arch. 5893, no. 7.

kötetben, 10 művel 160 füzetben, 21 féle folyóirattal 130 kötetben és 232 füzetben gyarapította a püspöki könyvtárt.

A mult század ötvenes-hatvanas éveiben irodalmunk, tudományosságunk szívesen menekült vissza a dicső nemzeti multba, ami mindenestre elmélyítette a magyar történeti kutatást s annak figyelme nemzetünk fénykorából származó okirataink, könyveink, műemlékeink felé fordult. A hatvanas évek elején megindult „Magyar Sion“ az egyháziak közt lelkes eszköze lett e hazafias szellemnek. Az említett és a következő évtizedekben a külföldön is felvirágozott archeologiai, műtörténeti és bibliográfiai studiumok még inkább megtermékenyítették ezirányú érdeklődésünket, a Corvin könyvtár kincseinek felfedezése azután főként a régi magyar kéziratok és könyvkiadások felkutatását és feldolgozását segítette elő, sőt a külföldi ősnymtatványok gyűjtésére is ösztökélő hatást gyakorolt. A régi kulturkincsek felkutatásának, megőrzésének és ismertetésének apostola városunkban *Pauer János* kanonok, a későbbi megyéspüspök lett, kit ezirányú érdemeiért a magyar tud. akadémia már korán levelező tagjai közé választott. A hatvanas években történt fehérvári bazilika-ásatásoknál Pauer elévülhetetlen tudós érdemeket szerzett, melyet méltán növeltek eredeti kutatásai alapján megírt történeti, archeologiai dolgozatai és könyvei; bibliográfiai kézírata, sajnos, befejezetlen maradt. „Azon nagylelkű áldozatkészségnek, mellyel Fejérmegyében a régészet s történet tudományt gyámolitá, nem szabad csak egy megye határai közé szorulni, hanem kell, hogy egy ország rőjja le tiszteletét nemes áldozatkészségéért“ — így dicséri Rómer Flórián híres régészünk Pauert 1872. jan. 22-én az utóbbihoz irt levelében.²⁴⁾ Pauer a kutatásaihoz szükséges forrásmunkákat jórészt mind megszerezte könyvtára számára, mely már kanonok korában egyike volt az ország legnagyobb és legértékesebb magángyűjteményeinek. Thaly Kálmán, a kuruc kor nagynevű történetírójának, fehérvári látogatása után, 1872. junius 19-én kelt, Pauerhoz intézett levelében olvassuk: „Méltóságodnál tett látogatásom élvezeteire folyvást gyönyörrel gondolok vissza s kedves kötelességemül tartottam Mltgod gazdag gyűjteményeiről a Századok most sajtó alatt levő juniusi füzetében megemlékezni.“²⁵⁾ Mivel a tudós püspök könyvtáráról még leltárszerű összeírás sem maradt ránk, érdemes Thaly Kálmán ítéletét ideiktatnunk: „Pauer János akadémiai tag, c. püspök és székesfehérvári kanonok ur kinek háza a tudományok s műemlékek muzeumául szolgál — hazánkban páratlan incunabula (XV. és XVI. sz. nyomtatványok) gyűjteménnyel bír, melyben a legriikább és legdiszesebb példá-

²⁴⁾ Pp. Levéltár, 1561. A. lt. sz. 1872/jan. 22.

²⁵⁾ Pp. Levéltár, 1561. A. lt. sz. 1872/jun. 19.

nyok fellelhetők s némelyikben történelmileg becses kézirati bejegyzések is foglaltatnak. Gyönyörű könyvtára, néhány darab igazi remekművű műtárgya, példás rendben tartott másolatai és eredeti okmányai mellett ritka szakavatottsággal s felülmúlhatatlan előzékenységgel ismerteti meg és magyarázza mind e kincseit a tudós főpap — ha a tudományok iránt érdeklődő látogatója van.²⁶⁾ Csodálkozhatunk-e, hogy mikor Mommsen Tivadar, a világhírű római történész 1866-ban városunkban járt s római régiségek után kutatott, Rómer egyet. tanár Pauer János vendégszeretetébe ajánlotta?²⁷⁾ A tudós berlini professzor bizonyára tiszteletteljes benyomásokat szerzett a magyar főpapról és könyvtáráról.

Pauer szerette is könyvtárát. „Több igen érdekes, sőt maga nemében értékes műtárgytól könnyen megtudott válni, de könyveitől nem,” — mondja róla Czobor Béla, volt székesfehérváregyházmegyei pap, híres műrégész, pesti egyetemi tanár a püspök felett mondott akadémiai emlékbeszédében.²⁸⁾ Megyéspüspökségének utolsó éveiben, mikor könyvtárának szaporítása jövedelméből nem futotta, kész volt feláldozni éremgyűjteményének értékes darabjait, hogy árukból befolyt összegeken könyveket vásárolhasson.²⁹⁾ Nagyprépost korában könyvtárát Székesfehérvár városának akarta ajándékozni, külön házat szemelt ki, ahova azt elhelyezze, őrzésére, gyarapítására alapítványt óhajtott tenni, később azonban másképp határozott.³⁰⁾

A gazdag könyvtár, melyet gazdája, saját vallomása szerint, negyven éven át gyűjtött, 1877-ben 10.000-nél több kötetet számolt.³¹⁾ Megyéspüspöksége alatt e nagyszerű gyűjteményt beolvasztotta a püspökség könyvtárába, a könyvtárhelyiséget a nagy terem előtt futó, körülbelül az ötvenes évek óta könyvtárhelyiségül szolgáló folyosó átalakításával megnagyobbította, de még e megváltozott helyiség is szűknek bizonyult a könyvek befogadására. Mert Pauer könyvgyűjtő kedve püspöksége idején rohamosan szaporította a könyvtár állományát. „A hazai jobbnevű, továbbá olasz és németországi antiquariusokkal sűrű érintkezést, levelezést folytat, melynek eredményeképp nem havonként, de csaknem hetenkint ládászámra kapja a tervszerűen kiszemelt könyveket, közöttük drága illusztrált kiadásokat és ritka nyomtatványokat.

²⁶⁾ Századok. 1872. VI. füzet, 426. l.

²⁷⁾ Pp. Levéltár, 1561. A. lt. sz. 1866/szept. 29.

²⁸⁾ Dr. Czobor Béla: „Emlékbeszéd Pauer János a m. tud. Akad. lev. tagja felett“ Bpest, 1890. 52. l.

²⁹⁾ U. o.

³⁰⁾ U. o.

³¹⁾ Pauer Joan.: Hist. dioec. p. 362.

Nem csoda tehát, hogy halálakor a leltárban könyvtára 20.000 kötetre becsültetett.³²⁾

Igy lett Pauer János megyéspüspökségének tiz éve a székesfehérvári püspöki könyvtár aranykora. A bibliofil főpap lakosztályával szemben fekvő, az udvarra néző nagy szobában dolgozott, az ősnymtatványokról szóló könyvtári cédulákat jórészt maga írta; az incunabulára ragasztott többszinnyomatu izléses címkéket a Szammer-féle régi fehérvári könyvnyomdában készítette s a feldolgozás fáradságos, aprólékos, sok tudományos kutatással járó munkájában szakavatott könyvtárosa, Magdics István, most prelatuskanonok, segédkezett neki. 1848 óta egészen 1890-ig a püspöki aulában külön hivatali beosztás volt a püspöki könyvtárosság, de mivel e hivatalt viselő papokat rendszerint más elfoglaltsággal is megterhelték, egyikük sem láthatott hozzá osztatlan erővel a könyvtár gyökeres feldolgozásához.³³⁾

E szerény cikk keretében nem ismertethetjük kimerítően Pauer könyvtárának anyagát, csak annyit mondhatunk összefoglalólag: a gyűjtemény magában foglalta az akkori összes nevezetesebb hazai és külföldi történeti, régészeti, műtörténelmi munkákat, okmánytárakat, folyóiratokat; ősnymtatványainak számát — 1471—1500 években nyomtatott bibliák, klasszikusok, renaissance-kori theologusok művei — 400-nál többre tehetjük; a „rég Magyar könyvtár“ keretébe tartozó kiadványok közül pedig jónéhány ritkaság számba ment, pl. Balassa Bálint: „Istenes Énekek“ Kassán, 1665-ben kiadott könyvecskéje, mely ma a legépebb példánya e kiadásnak;³⁴⁾ Mellegghi Franciscus: „Bonum principium“ c. Nagyszombatban, 1680-ban megjelent értekezése, mely a híres bibliografus, Szabó Károly szerint egyetlen ismert példány (R. M. K. II. 1471.); s Michael de Hungaria: „Sermones“ Deventerben, 1491-ben kiadott műve a székesfehérvári püspöki könyvtáron kívül csupán a müncheni udvari és a frankfurti városi könyvtárban lelhető fel; (R. M. K. III. 25); stb.

Hogy Pauer könyvtára mily bőséges forrásul szolgálhatott bármiféle történelmi tanulmány megírásához, élénken bizonyítja az a tény, midőn a székesfehérvári cs. kir. katonai parancsnokság 1874-ben a legfelsőbb bécsi katonai tudományos körök megbízásából Savoyai Eugen haditettei történetének megírásához forrásmunkákat kért a könyvtár tulajdonosától, az négy XVII., tizenkét XVIII. és négy XIX. sz.-beli kiadványát ajánlja fel, hozzátévé: „Tudom, hogy e munkák valamint nálam, úgy máshol is

³²⁾ Dr. Czobor B.: Emlékezés Pauer J. felett. 53. l.

³³⁾ Pp. Levéltár, 442. lt. sz. 235/1877. sz.

³⁴⁾ Magyar Könyv-Szemle. 1878. VI. füzet, 336. l. U. o. 1879, III. 122. l. E helyeken olvasható adatok szerint a székesfehérvári püsp. könyvtár tulajdonában levő példány mai csonkaházánkban található legrégibb kiadás.

fellelhetők, de némelyek a régi kiadványokból bizonynyára ritkák.³⁵⁾ — A hires Aldus, Elzevir, Stephanus-féle gyönyörű miniatűr kiadásokkal, néhány középkori kézirrattal, régi térképekkel, művészi értékű rézmetszetekkel bővelkedő könyvtár aijtáján mások is kopogtattak, hogy felhasználják az ott fellelhető kincseket. Mikor 1874-ben az „Acta Musei Nationalis” c. munka föléled, Rómer egyet. tanár, muzeumőr Pauertől kéri kölcsön Rosty Pannonia térképét, mert mint írja: „Méltóságod bizonyosan birja, kérem kegyeskedjék azt nekem pár napra kölcsönözni, hogy munkámat befejezhessem.”³⁶⁾

Külön érdeme Pauernek, hogy a megnőtt püspöki könyvtár feldolgozására a legszükségesebb bibliográfiai segédkönyveket is beszerezte.

A székesfehérvári komoly könyvtári munka megtermette gyümölcsét: 1882-ben Budapesten rendezett orsz. könyvkiállításon a Pauer-féle gyűjteménnyel gazdagított székesfehérvári püsp. könyvtár 15 ritka, értékes könyvvel szerepelt, mint azt Pulszky Ferenc és Ráth György névalírásával hitelesített, Budapesten, 1882. febr. 20-án kiállított jegyzék igazolja.³⁷⁾

Mindent összevetve, megállapíthatjuk, hogy a székesfehérvári püspöki könyvtár országos jelentőségét Pauer Jánosnak köszönheti. A tudós bibliofil püspök felelevenítette a renaissance-kori, tudományt és művészetet pártoló magyar főpapok erényeit: a hálás utókor nevét és érdemeit a püspöki könyvtár márványtáblájára iktatta, elhelyezte Szász Gyula által mintázott szép mell-szobrárt a könyvtár nagy termében, de Pauer gondolatának nagyságát és igazságát püspöki könyvtárunk legújabb restaurációja igazolja legfényesebben. Érezzük, a vidéknek is szüksége van ily kulturintézményre. A magyar egyház s hazánk egyenletes művelődésének fokát és tempóját nem a fővárosi gyűjtemények, inkább a vidéki muzeumok és könyvtárak száma és nagysága határozza meg.

Könyvtárunk későbbi sorsáról ezek után már keveset mondhatunk. A hitvédő irányban képzett *Steiner Fülöp* körülbelül 2000 kötetnyi értékes könyvet, folyóiratot hagyott ugyan hátra³⁸⁾ — leginkább a szentatyák és egyházdoktorok új kritikai kiadásait és az ujkori theologiai és egyháztörténeti irodalom klasszikus termékeit, az általa szerzett könyveket tartós, izléses félbőrkötésbe köttette, sőt nem sajnálta a pénzt pár szép középkori kéziratért sem — azonban a könyvtár rendezését az akkori egyházpolitikai küzdelmek, melyek minden erőt lekötöttek, folytonosan hátráltat-

35) Pp. Levéltár, 1561. A. lt. sz. 909/1874. sz.

36) Pp. Levéltár, 1561. A. lt. sz. 1874/jan. 23.

37) Pp. Levéltár, 442. lt. sz. 303/1882. sz.

38) Radványi M.: Jelentés . . . 8. l.

ták. *Városv Gyula*, mikor 1905-ben a kalocsai érseki székre távozott, 250 kötet könyvet hagyott Fehérváron, sohasem kérte vissza tőlünk.³⁹⁾ Kevéssel távozása előtt vette a Muzeumok és Könyvtárak Orsz. Felügyelőségének kérését: dolgoztassa fel a püsp. könyvtár anyagát s ha lehetséges, az értékes gyűjteményt helyezze el méltó helyiségben. A püspök, javadalmának szerénységére hivatkozva közalapítványi vagy állami segílyt kért. „Az itteni püspöki könyvtár szomorú állapota — olvassuk válaszában — székfoglalásom napjától fogva a legélénkebb gondoskodásom tárgyát képezte, annál is inkább, mert egykor Kalocsán magam is az érseki könyvtár igazgatója voltam, s így a könyvek iránt természetszerű érdeklődéssel viseltetem.“ Leírja azután, hogy megpróbálta a rendezési munkálatok megindítását, de kellő helyiség hiányában, ezt be kellett szüntetnie.⁴⁰⁾ *Prohászka Ottokár* két ízben kísérelte meg a rendezetlen könyvtár feldolgoztatását: először 1906—1908 években, majd ismét a világháború alatt, sajnos, egyik sem járt teljes sikerrel. Az első rendezés, melyet Radványi Miklós Fejérmegyei volt főlevéltárosa vezetett, a következő munkálatok végrehajtását tervezte: 1. a könyvtár állományának osztályozását, 2. selejtezést, 3. a könyveknek szakok szerint való felállítását, 4. címlapok írását s a könyvek javítását, 5. a könyvvállványok megtoldását.⁴¹⁾ Radványi értékes munkát végzett, azonban a könyveknek szakok szerint való felállítása a könyvek számához mért kis könyvtárhelyiségben nem bizonyult gyakorlatias rendszernek, a könyvtár katalógizálása pedig abbanmaradt. A második rendezési munkálat befejezését a háború okozta zavarok akadályozták meg.

A bölcselkedő irányú tudósok és a lelki emberek kevés könyvvel beérik. *Prohászka* püspök mégis szerette és becsülte a jó és szép könyvet. Többször meglátogatja és fogadja a kedves, öreg Dévay Józsefet, a Székesfehérvárott lakó bibliofilt, kikölcsonzi tőle a klasszikus auktorok régi, művészi kiadású műveit; állandó összeköttetésben áll Klöckner József székesfehérvári könyvkereskedővel, ki gyakran küldi fel hozzá az ujonan érkezett tudományos és aszketikus kiadványokat, ő valamennyit átlapozza s kiválogatja, amit érdemesnek lát megtartania könyvtára számára. És ki mindenki nem örül, ha a szellemóriás elfogadja tiszteletpéldányul megküldött irodalmi, vagy tudományos művét? — A püspök egy, a dolgozószobájához közelfekvő helyiségben szent munkájához szükséges pompás kézikönyvtárt állított össze Steiner püspök könyvtárának időszerű műveiből és saját — főként theologiai, filozófiai, szociológiai, szépirodalmi modern művekből

³⁹⁾ Radványi M.: *Jetentés* . . . 9. l.

⁴⁰⁾ Pp. Levéltár, 442. lt. sz. 1652/1905. sz.

⁴¹⁾ Radványi M.: *Jelentés* . . . 15. l.

és folyóiratokból álló — több ezer kiadványt számláló gazdag könyvtárából. A nagy könyvtár ajtaja pedig jó időre bezárult; a nagy Püspök kedves tervét sohasem hozhatta tető alá. Nem az anyagiak miatt, hanem mert mikor reánk szakadt megcsonkított hazánk ezer baja és szegénysége: mindent félretéve lánglelkével küzködő lelkeinket kellett mentenie és erősítenie.

Kúthy István.

A muzeum képtára.

AMIKOR HÓMAN BÁLINT kultuszminiszter úr kivánságára Csánsky Dénes főigazgató, az O. M. Szépművészeti Múzeum gyűjteményéből a Fejérvármegyei és Székesfehérvári Múzeum Egyesület ujonnan épült képtára számára az anyagot kiválasztotta, az a cél vezette, hogy a lehetőségek szerint olyan képzőművészeti alkotásokat adjon át állami letétként az ősi kulturájú városnak, amelyek hiven képviseljék a magyar festészet több évtizedes fejlődését. A mult század első felében meginduló magyar festészet félénk kezdeményezései, tapogatózó kísérletei helyett elsőként olyan művet mutat be, mely már számottevő alkotása az európai művészetnek, és a hazai kultúra talajából virágozott ki. Ez a festmény Székely Bertalan alkotása. Stílusában és korban hozzákapcsolód-nak Lotz Károly és a müncheni akadémia szellemében dolgozó Benczur Gyula, Liezen-Mayer Sándor és Böhm Pál művei. Akadémikus stílusukat tovább folytató festők közül is, nem egyet ismerhetünk meg, így Stetka Gyulát, Coulin Arturt, a most élő Karlovsky Bertalant és László Fülöpöt.

A magyar lelkületnek leghűbb megszólaltatói is helyet kaptak a gyűjteményben. Munkácsy Mihály és Paál László egy-egy nagyértékű képpel, Mészöly Géza pedig kisebb kollekcióval van képviselve. Az ő irányuknak, a romantikus realizmusnak, a modern kor szellemiségének megfelelően tovább hordozói: Rudnay Gyula és Koszta József is java alkotásukkal lépnek a közönség elé.

Csánsky főigazgató az anyag kiválasztásánál arra is figyelemmel volt, hogy a műélvező közönség ne csak az általános stílusok magyar képviselőit láthassa, hanem ezen belül művésztünk fészkei, a vidéki festőiskolákat, vezető mestereik révén ismerje meg. A történelmi szerepet játszó nagybányai festőiskolát Iványi Grünwald Béla és Csók István, a szolnoki Bihari Sándor,

Deák-Ébner Lajos és Fényes Adolf, a gödöllőit pedig Körösfői-Kriesch Aladár képviseli.

A szakember elfogulatlanságával állította össze Csánky főigazgató a ma élő festőket, egyenlő szerepet juttatva a maradibb szellemű és a modern lelkületű művészeknek. A mérsékelt irányzatot Nádler Róbert, Edvi-Illés Aladár, Burghard Rezső és Szüle Péter képviselik, míg a modernnek közül a párisi iskolázottságú Vaszary János, Vass Elemér és Emőd Aurél, az egyéni utakon haladó Egry József és a sajátosan magyar szellemet megörökítő Szőnyi István és Boldizsár István művei mutatják be napjaink művészetének irányait.

A festők gazdag felvonulása mellett, ha számbelileg el is törpülnek a szobrászok, izelítőt adnak a magyar plasztika egyéni zamatáról és európai értékéről. Róna Józsefnek multszázadi szellemű alkotása mellett, a naturalista Damkó József, Telcs Ede, Horvai János, a nemes felfogású Pásztor János és a két fiatal: Csucs Ferenc és Varga Oszkár, valamennyien művészetük legjava alkotásával vannak képviselve.

Az új képtár falait díszítő műalkotások otthonosan fogják magukat érezni, mert ebben a Muzeumegyesület által nagy áldozattal és szeretettel emelt épületben évezredes kulturák emlékei élnek és legyen bármily régi és különböző korból való is nyelvük, a művészeti alkotások megértik egymást.

Festmények.

Aggházy Gyula: (Birkanyáj) szül. Dombóvár, 1850 márc. 20. megh. Budapest, 1919. máj. 13.

A mult század nyolcvanas éveiben rendkívül népszerűsége emelkedtek a mester adomázó stílusú népeletképei. A természet hű megfigyelése, a naturalista rajz és a kellemes színösszeállítás jellemzi ezeket a munkákat. Birkanyáj című képéről a tikkasztó hőség fojtogató hangulata árad. A nap perzselő sugarai elől a nyáj a fák árnyékába menekül. A képen a festő lemond a látvány részletezéséről és inkább a fénynek és az árnyéknak játékát érzékelteti. Az előadás ilyen módon válik lendületessé és a festői látás foltszerűvé.

Benczúr Gyula: (Két barát) szül. Nyiregyháza, 1844. jan. 28. megh. Dolány, 1920. jun. 16.

A háború előtti idők nagy magyar festőművésze Benczúr Gyula ezt a képét még Münchenben festette, ahol évekig az Akadémia tanára volt. A festmény két szerzetes típusának ellentétén épül fel. Az előtérben álló barát arcáról és alakjáról a földi öröмок élvezése árad, amely a dús táplálkozásban teljesedik be. A mögöle előrehajló társa, ki odaadó szeretettel nézi a kezében tartott rózsafüzéres keresztet, az aszkézis megtestesítője. Arcát

sápadtá és ráncossá tette a hajnalokig tartó imádkozás. A lelki élet és a testiség ellentétét Benczúr hatásosan érzékelteti. A kép magában hordja a nagy mesternek minden jellegzetes stílusjegyét: a színek ragyogását, a pompás jellemzést, a hatásos beállítást és a ruhák megtévesztő anyagszerűségét.

Bihary Sándor: (Varró leány) szül. Nagyvárad, 1855. máj. 19. megh. Budapest, 1906. márc. 28.

Kevés festőnk ismerte és ábrázolta annyi szeretettel a magyar nép életét, mint Bihari. Külföldi tanulmányai után Szolnokon telepedett le és itt készítette anekdotizáló népéletképeit. Vérteli naturalista festő volt, aki nemcsak az embernek, vagy a tárgynak külső formáit rögzítette le megkapó valószerűséggel, hanem azok hangulati tartalmát is érzékeltetni tudta. Öregebb korában készült képeit a napfény járja át, derűt és életörömet sugározva. Naturalizmusába az impresszionista elemek ekkor szövődtek bele. Küszöbön ülő varró lánya közvetlenséget és a meglátás élményszerűségét tükrözi vissza.

Boldizsár István: (Malom völgye) szül. Orosháza, 1897. júl. 29.

Az új magyar művészet melegágyában Nagybányán sarjadt ki Boldizsár István ma már egyéni utakon haladó művészete. Festészete a nagybányai hagyományok letéteményese, de egyúttal a korszerű problémák hordozója is. Nagybányai sajátosság képében a természet szeretete és az a bensőséges hang, amelyen a tájról deszél. Korszerű viszont az a beállítottsága, amely arra ösztönzi, hogy a valóságot ne mikroszkópikus részletekben lássa, hanem nagy egészbe foglalja össze egy háznak, egy fának, vagy hegyvidéknek képét. Kiállított műve még arra is felhívja a figyelmet, hogy festője eleven lendülettel rögzíti le a természet reágyakorolt lelkesítő hatását.

Boruth Andor: (Női arckép) szül. Sátoraljaujhely, 1873. jun. 18.

Münchenben és Párisban tanult Boruth, de stílusára mély benyomást gyakorolt a nagy spanyol mesternek, Goyának szenvedélyes ecsetkezelése, mélyen zengő tónusai és arcképeinek lélekkel telítettsége. Mindamellett nem lett szolgai követője mintaképének, csupán lelki közösséget érez vele. Női arcképén megkapó az arckifejezés közvetlensége, és az előadás lendületessége. A feketébe átmélyülő szürkék, a tompafényű fehérek gazdag változatosságban hatnak egymás mellett.

Böhm Pál: (Hegyes vidék) szül. Nagyvárad, 1839. dec. 28. megh. München, 1905. márc. 29.

A hányatott sorsu Böhm Pál, aki fiatal korában inaskodott, színész volt, kulisszát és cégért festett, a múlt század nyolcvanas éveiben már külföldön is kedvelt volt magyaros tárgyú képeivel. Barangolásai közben ismerte meg a magyar föld népét és a természetét, amelyet aprólékos gonddal vetített a vászon felületére.

Hegyvidék című képén a lenyugvó nap aranypalástba burkolja a tájat. A bársonyos színek meleg harmóniái idézik a mester maradó emlékű művészetét.

Burghardt Rezső: (Őszi napsütés) szül. Zsombolya, 1884. márc. 28.

Burghardt művészetét Páris levegője érlelte és a francia impresszionizmus tanulságai alakították ki. A fénynek és a levegőnek színbeli megnyilatkozása mellett a valóság forma visszaadására is törekszik. A természetnek nagyvonalú megrögzítése jellemzi itt látható munkáját. Az őszi nap bágyadt sugarai ömlenek el a lankás domboldalakon, a sárguló mezőn, ahol tehenek legelnek. A halvány kék égen fehér felhők vonulnak. A természet végtelen nyugalma árad a képről.

Coulin Arthur: (Székely nő) szül. Nagyszeben, 1869. szept. 20. megh. Heidelberg, 1912. nov. 9.

A millenium évében jelent meg Coulin Arthur képeivel a kiállításokon, amelyeknek hajszáltiszta rajza és részletgazdagsága elkápráztatta a közönséget. A valóságot szinte nagyítón át nézi, magörökítve a nagy egészbe olvadó apró részleteket, kihangsúlyozva például a ruha minden ráncát, vagy az arcbőr egyenetlen formahullámlását. Képén a rajz éles vonalai háttérbe szorítják a színeket, amelyek csak kísérei, hangulati aláfestései az ábrázolásnak.

Csók István: (Virágcsendélet) szül. Pusztá-Egres (Fehér m.) 1865. febr. 13.

A legnagyobb ma élő magyar festő Csók István. Munkássága mély nyomot hagyott festészetünk történetében. Virtuóz technikai tudása és frissen teremtő fantáziája már fiatalkori műveit is a kortársak alkotásai fölé emelték. Művészete azonban nem merült ki technikai szemfényvesztésekbe, mert munkáiban az érzés melege és a mondanivaló tartalmassága párosult. Vérbeli festői képzelete színekben látja a valóságot, melyet mindenkor a maga érzésein átszűrve vetít a vászon felületére. Adottságainak leginkább az impresszionizmus szellemes és színeken alapuló stílusa felel meg, amely stílusnak a legkiválóbb magyar képviselője lett.

Virágcsendélete még 1907-ben Párisban készült s festői látásának pompás megelevenítője. Harmónikusan egyesül a derűs színzés, a finoman éreztetett dekoratív vonásokkal.

Deák Ébner Lajos: (Tájképvázlat) szül. Pest, 1850. jul. 18. megh. Budapest, 1934. jan. 10.

A szolnoki iskolának egyik alapítója. Deák Ébner a magyar népnek és földnek finom érzésű megörökítője volt. Képein megkapó erővel elevenednek meg az alföldi tájak, az egyszerű falusi emberek, a szolnoki vásárok tarka mozgalmassága. Festői előadásába az impresszionizmus világos színharmóniái szűrődtek

bele, amely mellett azonban megtaláljuk az átértzett rajzot és a formaadás valóságához tapadó hangsúlyát is. Tájképvázlata friss és eleven megfogalmazása a reá gyakorolt első benyomásnak.

Deák Ébner Lajos: (Falurészlet)

A magyar falusi élet jellegzetes képének szeretettel megörökített részletét mutatja be a munka. A kis méret ellenére is a részletek gazdag halmozása köti le a figyelmet. Első pillanatra a falusi lányka vonja magára a figyelmet, de a környezet életteliessége éppen olyan fontosságot nyer, mert Deák Ébnernél az ember és a természet elválaszthatatlan egységbe forr össze.

Deák Ébner Lajos: (Falurészlet)

A házak tövében beszélgető alakok mindegyike jellegzetes típusa a magyar alföldnek. Az egyszerű motívumot Deák Ébner annyi elevenséggel tolmácsolja, hogy az élet illúzióját kelti. Hozzájárul ehhez, hogy sem a természetet, sem pedig az embereket nem idealizálja, hanem a maga valóságosságukban mutatja be. Képeinek maradandó hatását a róluk áradó hangulat eredményezi.

Edvi Illés Aladár: (Falusi utca) szül. Budapesten, 1870. máj. 25.

A mélytónusú színek romantikus hangulatában elevenedik meg a falusi utca képe. Az alacsony házak, a gémeskút és a kocsikerekektől fölívagott út az örökkévalóság megbékélt csendjét árasztja. Ezt a hatást a borongós hangulat és az ecsetkezelés széles, sima járása fokozza. A festő naturalista beállítottsága ellenére a szín és a kifejezés enyhítik a részletező előadást.

Egry József: (Vihar után) szül. Ujlak (Zala m.) 1883. márc. 15.

A modern magyar festőművészetben érdekes típust képvisel Egry József. Az utolsó tizenöt év alatt lankadatlan érdeklődéssel tanulmányozza a Balaton fényjelenségeit. Képein a maga különös elgondolásában izzik a napfény, szétmálasztva, elmosva a formákat, amelyek lebegő és bizonytalan térrétegben imbolyognak. A fényzuhatagok oldják fel a színeket, a pasztelesen sárgákat és a hideg kékeket. A kép felületét dinamikus erő és lendület feszíti, akár a fénytől hasadozó víztükröt, akár a gomolygó felhőzetet, vagy pedig a Balaton menti tájat festi.

Emőd Aurél: (Mimózák) szül. Budapest, 1897. okt. 13.

A fiatal Emőd Aurél festészete annak ellenére, hogy több évig volt római ösztöndíjas, a francia szellemmel tart rokonságot. Impresszionista adottságaiból következik, hogy képein a formák föllazulnak, a színek opálos fényben burkoltan jelennek meg és a beállítás esetleges. A zöld függöny mellett álló széken elhelyezett mimózacskor tárgyi egyszerűségét pótolják a lehelet könnyedségű színek finoman kikeresett tónusai.

Fényes Adolf: (A zsidók megverik Amalek seregét) szül. Kecskemét, 1867. ápr. 29.

Az idősebb nemzedék egyik kiváló tagja Fényes Adolf, aki-

nek alkotófantáziája még ma is a modern szellem jegyében teremti műveit. Kiállított képe sajátos művészetének jelentős képviselője. A bibliai eseményt meseszerűen adja elő és rétegesen osztja fel a kép síkját. Az előtérben a dombon a zsidók vezetői segítségért könyörögnek az Istenhez, míg körülöttük a harc tombol. Stilizált mozdulatokban fejeződik ki a küzdelem az egyes kép-szallagokon. Az alakok erőteljesen kihangsúlyozott körvonalai élesen elkülönülnek a képzeleti táj részleteitől. Annak ellenére, hogy a képnek a folyton kisebbedő alakok révén távlata van, mégis szőnyegre emlékeztető síkszerűség hatását kelti.

Gaál Ferenc: (Aratás) szül. Debrecen, 1891. szept. 12.

A festő a valóságnak megfelelő hűséggel ábrázolja a napfényben izzó aransárga buzatáblán folyó aratást. Minden naturalizmusa ellenére is szimbolizmussal szövi át a képet. Az aratók szinte egybeforrnak az életet adó buzatengerrel, amelynek jelentőségét azzal is kiemelni óhajtja, hogy majdnem teljesen betölti a kép felületét és az égből csak egy vékony csik látható.

Istókovits Kálmán: (Remete rét) szül. Siklós, 1898. szept. 2.

Fiatal festőink közül nagy technikai felkészültségével és gyors képalakító készségével tűnik ki Istókovits. Képzelete és a valóság képe itt látható munkáján meseszerűen fonódik egybe. A hatalmas kék égboltozat alatt szerényen huzódnak végig a harmatos zöld rét, a lankás domboldal, és a szallagszerűen egymás mellett futó szántóföldek. A természet végtelenségét nem zavarja az ember jelenléte, mert a háttérben lévő néhány kis alak észrevétlenül egybeolvad a mindenséggel.

Iványi-Grünwald Béla: (Cigánylányok) szül. Somogy-Som, 1867. máj. 6.

A nagybányai iskola egyik alapítójának, Iványi-Grünwaldnak páratlan érzéke van a színek finom értékének megérzéséhez. Stílusa az idők folyamán számos változáson ment át, de minden egyes korszakában a legerősebb hatást a természet gyakorolta reá. Gazdag munkásságát a képszerkesztés nagyvonalúsága, a vérbeli festői látás és a romantikus lendület jellemzi. Kiállított képe kedvelt témáját, a faluvégek cigányvilágát, zsibongó életét, a lányoknak és az asszonyoknak színpompás öltözködését örökíti meg. Hatásosan egészülnek ki a napfényben elővillanó színfoltok, az árnyékban rezgő színek erőteljes tónusaival.

Kardos Gyula: (Érdekes olvasmány) szül. Baja, 1857. febr. 20. megh. Montecarlo, 1908. jan. 26.

Miniatürszerűen, aprólékos gonddal, valósággal mintázza képeit Kardos Gyula. Akadémikus naturalizmusa a látható világ legapróbb részletét is hűen igyekszik visszaadni. Képein a rajz nagy szerepet játszik, míg a szín csak járuléka a szerkezetnek. Multszázadi előkelő interieurbe helyezi az olvasmányba mélyedő

fiatal nőt és férfit. A tárgy kiválasztásánál nem a nagyigényűség vezet, csupán a szemnek kellemes és a nézőt szórakoztató képet igyekszik teremteni.

Karlovsky Bertalan: (XIII. Lajos korabeli alak) szül. Munkács, 1858. okt. 24.

Az ecsettel való rajzolás egyedül álló mestere Karlovsky Bertalan. Már fiatalkori képein is megvesztegető technikai tudás érvényesül, amelyhez lélekbemarkoló jellemábrázolás járul. Régebbi korából való ez a műve, amelynek miniatüreszerű kidolgozása, megkapó anyagszerűsége, vonja magára a figyelmet. Annak ellenére, hogy tárgya romantikus, mert egy letűnt kor visszaálmódása, — művészi felfogása a végsőig vitt naturalizmus.

Katona Nándor: (Havas táj) szül. Szepesófalva, 1860. szept. 13. megh. Budapest, 1932. aug. 1.

A magyar tájfestők közül realizmusa mellett borongós pátoszával tűnik ki Katona Nándor. Ezen a vázlatán megismerhetjük képeinek készítési módszerét. A ceruzával halványan föl-vázolt tájrészletet színfoltokra bontva alapozta meg, hogy aztán végleges formába önthesse. Festményének értéke minden vázlatossága ellenére is, a tájhangulat szépségének megkapó eleven-ségében rejlik.

Kéméndy Jenő: (Alchimista) szül. Szászváros, 1860. ápr. 8. megh. Budapest, 1925. jun. 25.

A finom kivitelű miniatűr képek festője Kéméndy Jenő, ezen a munkáján romantikus fantáziával eleveníti meg a középkor tudósának, az alchimistának rejtelmes otthonát. Nem hiába volt Kéméndy az Opera és a Nemzeti Színház műszaki vezetője, a kép szerkesztése és a világítás sejtelmessége színpadias beállítású. A főalaknak és a lombikból fölszálló nőnek könnyed festése mellett, a szoba berendezésének csendéletszerű részletezése jellemzi képét.

Kosza József: (Olvasó nő) szül. Brassó, 1864. ápr. 27.

A Munkácsy által megindított magyar romantikus realizmusnak egyik legkiválóbb tovább érlelője Kosza József. Elvonulva vidéken festi képeit, melyeknek tárgyát környezetéből meríti. Olvasó nő című műve híven tükrözi vissza művészetének egyéni jellemvonásait. Közvetlen realizmusa kötetlen festőiséggel párosul, amelyen észrevehető az impresszionizmus hatása. Kosza főerőssége a színek egymásra gyakorolt hatóerejének átértett ismerete. Lendületes ecsetkezése nyomán villannak elő a komor erejű árnyékokba ágyazott, fénytől átitatott világos színei.

Kosztolányi-Kann Gyula: (Csendélet festett szoborral) szül. Budapest, 1868. jan. 9.

Építésznek indult Kosztolányi-Kann Gyula, de a festészet területén fejt ki művészi tevékenységet. Képeinek tömör szer-

kesztése, a felépítés világos megfogalmazása azonban elárulja a realista építész beállítottságát. Pikturája a pleinair-törekvésekből sarjadt ki, de mindjobban a dekorativizmus felé haladt. Ezen a képen is megfigyelhető a színek és a vonalak leegyszerűsítése, amely mozaikszerű síkokra bontja a csendélet formáit.

Kőröstői-Kriesch Aladár: (Olasz leány) szül. Budapest, 1863. okt. 29. meg. Budapest, 1920. jun. 16.

Szüntelen alkotó tevékenysége a művésznak, hihetetlen gazdag és változatos anyagot hagyott az utókorra. A képzőművészetnek és az iparművészetnek szinte valamennyi ágában eredményesen munkálkodott. Művészi tevékenysége mellett tanára volt az Iparművészeti Iskolának és Nagy Sándorral együtt megalapítója a gödöllői-művésztelepnek. Az angol preraffaelisták és Ruskin hatása alatt, gondolati tartalommal átszőtt magyar stílust akart teremteni, amelyet azonban a tiszavirág élethű szecessziónak formanyelvén szólaltatott meg.

Olasz leányt ábrázoló képen mint naturalistát ismerhetjük meg. A jellemábrázolás mellett az arc konstrukciója kötötte le figyelmét, mellőzve a ruha részletes kidolgozását.

László Fülöp Elek: (Magdolna) szül. Budapest, 1869. ápr. 28.

Ma élő festőink közül Fülöp élvezi külföldön a legnagyobb népszerűséget. Már korán föltűnt virtuóz technikával készült képeivel, amelyek hihetetlen rövid idő alatt öltének testet. Portréinak jellemző sajátja a karakter megszólalásig hű visszaadása, az előkelő beállítás és a hatásos színezés. Magdolna című vázlatszerű képen az arc, de különösen a szemek kifejezése a fájdalom és a megdöbbenést megkapóan érzékeltetik, a kezek viszont a felszabadult érzések kirobbanását pompásan tolmácsolják.

Liezen-Mayer Sándor: (József Putifár házában) szül. Győr, 1839. jan. 24. megh. München, 1898. febr. 19.

Liezen-Mayer Münchenben Pilotynál, a híres történeti festőnél tanult. Egyénisége sok rokonvonást mutat mesterével. Őt is a színpadias beállítás, az érzéki melegségű színek, a megvesztegetően valóságos anyagfestés és a múlt eseményeinek megszólaltatásához való vonzódása jellemzik. Jó példa erre befejezetlenül maradt bibliai kompozíciója: József és Putifárné. Minden vázlatossága ellenére is megfigyelhető ezen a képen a könnyed komponáló készség, amely főleg a két alak zárt csoportosításában jut kifejezésre.

Lotz Károly: (Lotz Cornélia arcképe) szül. Homburg von der Höhe, 1833. dec. 16. megh. Budapest, 1904. okt. 13.

A múlt századi magyar művészet egyik legnagyobb mestere. Lotz Károlyt fiatal korában a magyar föld és a magyar nép ihlették meg, míg a kiegyezés után egymásután festi örök értékű allegorikus falképeit. Templomainkat, palotáinkat és Operaházun-

kat olyan művekkel díszítette, amelyek méltó folytatásai a XVIII. századi európai monumentális falképeknek.

Hihetetlen termékenységre és kiapadhatatlan fantáziájára jellemző, hogy leányát Cornéliát több mint százszor festette le, anélkül, hogy a beállítás és a művészi előadás megismétlődött volna. A Cornélia sorozat értékes darabja látható itt. A profilba elhelyezett modell a fiatalság bájának minden szépségét magán viseli, amelyet hatásosan fokoz a csipkés ruha leheletkönnyű megfestése.

Mészöly Géza: (Halásztanya a Balaton partján) szül. Sárboárd, 1844. máj. 18. megh. Jobbágyi, 1877. nov. 12.

A magyar tájfestészet kiemelkedő egyénisége Mészöly Géza, akinek csendes lírája költői finomságú képeket hívott életre. Szerencsésen egyesül művészetében a természethűség és a művészi képzelet. Alkotásai mindig frissen hatnak, annak ellenére, hogy témaköre nem volt nagy kiterjedésű. Rendszerint a Balaton vidékének füzeseit, nádasait, a halászok, pásztorok és a sátoros cigányok világát jelenítette meg kisméretű képein. Üde színeit ezüstös fátyollal vonta be, amely műveinek meseszerűséget kölcsönöz. Ezen munkáján kedvelt motívumát a Balaton partján meghúzódó szegényes halásztanyát láthatjuk.

Mészöly Géza: (Hazatérő tehenek)

A mesternek ezeket a típusú és tárgyú képeit még ma is, mint a barbizoni iskola alkotásait adják el a párisi műkereskedők. Mészölyt valóban sok rokonvonás fűzi a barbizoniakhoz, akik először mentek ki a természetbe, hogy képeiket ne műteremben, hanem a szabadban készítsék el. A barbizoniak nem egy képen láthatjuk a fáradtan hazatérő állatokat. Mészölyt is érdekelte a téma, hangulati tartalmánál, érdekes esti megvilágításánál és az ábrázolás sokrétűségénél fogva.

Mészöly Géza: (Eső után)

Az eső utáni hangulat üde levegője árad a képről. A természet fölfrissülését a színek csillogása pompásan érzékelteti. A felhős ég rózsaszín foszlányai még sejtetni engedik, hogy nemrég viharfelhők száguldottak végig az égen. A tájhangulat mesteri visszaadása tökéletesen fejeződik ki Mészölynek ezen a kis képen.

Mészöly Géza: (Utazó szegény család)

A természet és az ember egybeolvadása megkapó közvetlenséggel érvényesül a képen. Az erdő szélén áll a sátoros kocsi, amely mellett az anya gyermekeivel pihenni ki az út fáradalmát. Az erdő csendje árad a képről, amelynek friss színei és könnyed festése a nagy mesternek egyik legjellegzetesebb alkotásává avatják.

Mészöly Géza: (Patak partján) Mészölyre jellemző, hogy

festményei tárgyául a természetnek leghétköznapibb részleteit választja ki. Ezen a képen a tanya mögött huzódó és partján kotlóstyukot kiscsirkéivel és pihenő kacsákat láthatunk. A közvetlenül megfigyelt falusi jelenet a művész előadása nyomán nemcsak tárgyi érdekességet nyer, hanem színekben rendkívül változatos és gazdag felépítésű. A kék ég hatásosan tükröződik vissza a víz felületén és a barna föld megélénkül a csirkék sárgás színfoltjai révén. A festmény finoman áthangolt színeképét adja a természetnek.

Munkácsy Mihály: (Leány a kutnál) szül. Munkács, 1844. febr. 20. megh. Endenich 1900. máj. 1.

Munkácsy Mihály a legnagyobb magyar festőzseni, a szabadságharc utáni magyar művészetben, elődök nélkül, önmagából alakította ki zamatosan egyéni művészetét. Stílusa, mely a naturalizmusnak és a festőiségnek szerencsés egyesülése, nemcsak tárgyi és szellemi tulajdonságaiban hordta a tragikumot, hanem sorsában is. Bár még napjainkban is kísért ez a stílus, tulajdonképpen megteremtőjével együtt mulott el. Annyira Munkácsy tulajdona, hogy csak követőket, de nem folytatókat találhat a mai nemzedék között. Ez a stílus sötét és komor hangulatok megszólaltatója. Lobogó lendületű, zaklatott ecsetkezelésű, akár az emberi sorsok tragikumát, akár egy csendesen meghuzódó tájat vagy egy csokor virágot ábrázol is. A képek sötét alaptónusa árasztja ezt a borongós hangulatot, amelyből cikázva villanak elő a fehér színfoltok. De az éles ellentétek mellett melegen átérzett színek huzódnak meg. Itt látható képen a kut kávéján ülő leány magában hordja a Munkácsy emberek szomorúságát, amelyet nem tud feledtetni a nézővel a fák zöld lombosátora, az ágak között előkéklő ég és a világosabbra hangolt ruhák színe sem.

Nádler Róbert: (Tromsői este) szül. Pest, 1858. ápr. 22.

A természetnek hű megfigyelése, hiánynélküli megrögzítése és a mindig kellemes tárgyválasztás jellemzi Nádler műveit. Naturalista beállítottságába az impresszionizmus mérsékelt alkalmazása szőtte bele a napsugaras színeket. Ezen a képen a kikötő mozgalmas életét, a kecsesen ringatózó hajóknak az enyhén hullámozó vizen visszatükröződő képét örökítette meg.

Olgyay Ferenc: (Szeptemberi reggel) szül. Jászberény, 1872. aug. 22.

Szolnoki letelepedése után fejlődik ki Olgyay az Alföld festőjévé. A természet közvetlen szemlélete alakította ki művészetét. Itt látható munkája egy színproblémát hordoz magában, az arany-sárgának és a hideg kéknek összehangolását. Bágyadt reggeli fény ömlik el a lankás domboldalon, megrezegve a fák koronáján. Az árnyékok kék vetülete érdekes dekoratív hatást kölcsönöz a képnek.

Paál László: (Szeptember) szül. Zám, 1846. jul. 30. megh. Charenton (Franciaország) 1879. márc. 4.

Harminchárom éves volt mikor meghalt a magyar tájképfestészet tragikus sorsú mestere, Paál László. Munkácsy barátja volt és adottságaiban rokona. Ő is gyökértelenül nőtt ki a magyar kultúra földjéből. Stílusát a barbizoni festők mellett csiszolta, hogy aztán eltávolodjon tőlük, magyaros temperamentumával, egyéni lelkitulajdonságaival. Pikturája még komorabb, még drámaibb mint Munkácsyé korai képein, amelyek legnagyobb része erdő belsejét ábrázolják, a mélytónusú színekből világos harmóniák vegyülnek, míg elhatalmasodó betegsége és korai halálának előérzete el nem sötétíti az ábrázolásokat. Vad lendülettel szántja végig a vászon felületét az ecset, vigasztalan érzést árasztva a sötét színek tónusaiból. Ezen a képen is a komor árnyékok mélysegei nyelik el az élénkebb színek erejét, tragikus érzéseket keltve a nézőben.

Pállik Béla: (Májusi hangulat) szül. Nagymihály, 1845. febr. 2. megh. Budapest, 1908. jul. 27.

Pállikot általában úgy ismerik, mint állatfestőt. Kétségtelen, hogy birkákat és kosokat senki így nem ábrázolt még a magyar festők közül, mint ő. Ujabbban azonban felfedezték benne a kiváló portré és tájképfestőt is. Ez a kis képe úde tavaszi hangulatával a virágba boruló fák költőiségével érdemli meg az elismerést és egyben bizonyosságát adja annak, hogy alkotója nemcsak az állatoknak, hanem általában az egész természetnek jó ismerője volt.

Roskovits Ignác: (Erdély és Magyarország uniójának kimondása 1848-ban) szül. Szalók, 1854. szept. 28. megh. Budapest, 1915. nov. 29.

Roskovits adomázó hangú népeletképeivel alapította meg sikerét, amelyhez később falfestményei és oltárképei járultak. Stílusa a müncheni akadémia hatása alatt alakult ki és szalonképes naturalizmussá. Kis vázlatán a történelmi esemény jelentőségét a kirobbanó lelkesedés lendületével akarta érzékeltetni.

Rudnay Gyula: (Gömöri legény) szül. Pelsőc, 1878. jan. 9.

A romantikus lelkületű mester hűséges folytatója a Munkácsy által megindított magyar festői látásnak. Bensőséges lírája a régi magyar életnek távoli képét álmodja vissza a mélytűzű színek borongós hangulatával. Alakos képeit nagy egyszerűség és férfias erő jellemzi. Portréiban pedig nem az ábrázolt karakteréről számol be, hanem arról, hogy hogyan hat ő reá az előtte ülő modell. Gömöri legényébe ez a sajátosság elhalványul, mert önarckép, tehát a személy és a festő egy és ugyan az.

Stetka Gyula: (Önarckép) szül. Királylehota, 1855. aug. 29. megh. Budapest, 1925. okt. 14.

A Benczur-iskola szellemében csiszolta ki művészetét

Stetka Gyula. Az akadémiai szabályok szerint törekszik a valóságot megismerni és a lehető leghűségesebben megörökíteni. Onarcképén a jellemet a tudós rendszerező gondosságával igyekszik megragadni. A választékos színezéssel, a beszabályozott fénynek segítségével és a kifogástalan rajzzal ezt a célját el is éri.

Székely Bertalan: (II. Lajos holttestének feltelálása) szül. Kolozsvár, 1835. máj. 8. megh. Mátyásföld, 1910. aug. 21.

A zseniális nagymesternek, Székelynek ez az alkotása 1859-ben készült tanulmányként első történeti festményéhez, melyet még Münchenben az akadémián festett. A külföldre szakadt magyar fiú az elnyomatás gyászos hangulatát átérezve, festette első nagyszabású művét. Színpadiasságtól mentes elképzelése, a kevés alakkal való komponálás és a természetűség, kész képét értékben felül emelte kortársai munkáin, akik éppen ezeknek a nemes tulajdonságoknak ellenkezőjével alkották műveiket. Nagy képéhez számtalan vázlatot készített, melyek közül az egyik látható itt. Bár a végleges megoldástól eltér, tanulságosan figyelhető meg, hogy hogyan törekedett Székely a zárt csoportosításra, az alakok előnyös elrendezésére és a színfoltok kiegyensúlyozására, hogy a tragikus hangulat és a történelmi esemény minél tökéletesebben érvényesülhessen.

Szőnyi István: (Ülő nő) szül. Ujpest, 1894. jan. 17.

A modern magyar művészet legkiemelkedőbb egyénisége Szőnyi István. Festészete a nagybányai hagyományokból indult el és új hagyományok megalapozásában teljesedik ki. Gazdag képzelete folyton új lehetőségeket vet fel, melyek mindig korszerűek és egyetemes értékűek. Művészetében a múlt tanulságai a korszerű problémákkal egyesülnek. Egyéni utakon jár és éppen úgy hozzákapszolható Rembrandt problematikájához, mint az impresszionisták plein air törekvéseihez. Művei esetlegesen hatnak, pedig szigorú szerkesztésen épülnek fel. A természet inspirálja képzeletét, de a vásznon képzelete újra építi a valóságot. Ülő nő című képén a forma hangsúlyozás mellett nagy szerepet játszik a fénytől vibráló szín. Az arc kifejezésében az ábrázolt jellegzetességét keresi, nem pedig a szépségét, amely édeskésé varázsolhatja az arc érdekességét. — Szőnyi körül már a háboru után egész iskola csoportosult, melynek köre a feltörő fiatalsággal azóta is bővül.

Szüle Péter: (Leányarckép) szül. Czegléd, 1886. jun. 25.

A szolnoki művésztelep tagja Szüle Péter, kinek munkássága, ha témában rokon is a szolnokiakkal, stílusával messze eltávolodott tőlük. Művészte nem a természet tanulmányozása révén érlelődött, hanem elméleti szabályok szerint fejlődött. Különösen színein érezhető a régi nagymesterek tanulmányozása. A barnákkal, majd aranyárgákkal bevont színek fátyolos hatást,

egységes tónust eredményeznek. Leányarcképén a karakter megragadása érett realizmusról tesz tanúságot.

Szüle Péter: (Varrás közben)

Szülének ezt a munkáját a képalakítás frissesége, az előadás egyszerűsége, a széles ecsetkezelés és a színek folthatása teszik vonzóvá. Realizmusa nem nyomja el festői meglátását, hanem kiegészíti és tartalommal tölti meg szín elképzelését.

Vass Elemér: (Interieur) szül. Budapest, 1887. jun. 28.

Az impresszionizmus tanulságai fejlesztették ki Vass Elemér művészetét. Képein a valóság formái színfoltokra bontva jelennek meg. Festményein azonban nem a természet pillanatnyi változásait örökíti meg, mint azt az impresszionisták tették, hanem a maga hangulat változásait vetíti vissza a látható valóságba. Ezért hatnak képei mindig egyéni élményeknek. A szoba belsejének meditáló hangulatát pompásan érzékelteti a bársonyos színek melegével, a karosszékben ülő alak mozdulatlanságával.

Vaszary János: (Parkban) szül. Kaposvár, 1867. nov. 30.

Vaszary festészete számos változás után jutott el Páris hatása alatt a széles ecsetkezelésű, vibráló színfoltos stílusáig, amely az impresszionizmusnak egyik válfaja. Higan kevert színei világosak, vízfestményyszerű benyomásukat nemcsak a festői előadás könnyedsége, hanem a sok helyen szabadon hagyott alap is fokozza. Élénk temperamentuma a színek ellentétes ragyogásában éli ki magát. Képein a formák síkszerűen elevenednek meg. Ujabb munkáit, így az itt látható Parkban című képét is ezek a sajátosságok jellemzik. Művészetének igazi értéke az, hogy lépést tudott tartani a külföldi, főleg párisi irányváltozásokkal és ezzel korszerű alkotásokat hívott életre.

Zemplény Tivadar: (Az ezermester) szül. Eperjes, 1864. nov. 1. megh. Budapest, 1917. aug. 22.

Az életből vett jeleneteket kedves közvetlenséggel rögzítette le Zemplényi. Alakjait szívesen helyezi el napsütéses kertek, virágos mezők, vagy erdők tisztásain. Elbeszélő kedve a természet realista megfestése mellett pontos hűséggel számol be a szereplők típusairól, ruházatukról, vagy hangulati változásairól. A fák között ülő és kalitkát készítő kis „Ezermester“ jellemzése és megfestése lelkiismeretes gonddal és kitűnő rajztudással készült.

Szobrok.

Csúcs Ferenc: (Fiu feje) Szül. Szentesen, 1905. okt. 8.

A fiatal szobrászok közül nagy egyszerűségével, egészséges realizmusával és férfias lírájával válik ki Csúcs Ferenc. Művészetét hosszabb olaszországi tartózkodás érlelte meg. Közvetlenül előadott szobrában, a nagyvonalúság és a részletformák lelkiismeretes kikeresése mellett, borongós lelkisége is megkapóan fejeződik ki.

Damkó József: (Kaszás) szül. Németpróna, 1872. okt. 16.

A naturalista szemléletű Damkó Józsefnek ezt a művét a megfigyelés frissége teszi vonzóvá. Érezni rajta, hogy alkotója gyakorlott kézzel eleveníti meg élményeit. A kis méretnek és az anyagnak megfelelően a művész nem a részletek kidolgozására, hanem a valószínű benyomásra és a kaszát tartó férfi jellemzésére törekszik.

Horvai János: (Furulyás) szül. Pécs, 1873. máj. 29.

Az emlékműszobrászatra specializálta magát Horvai János, akinek műveit borongós páthos, naturalista szemlélet és gondolati túlterheltség jellemzik. A furulya hangjára a pásztorfiuhoz sereglő nyáj, ha kompozícióban széteső is és festői beállított-ságú, hangulatban és érzésben egységes hatású.

Pásztor János: (Varrónő) szül. Gyoma, 1881. jan. 29.

A magyar szobrászat nagytehetségű képviselője Pásztor János, kisméretű szobroktól kezdve, a monumentális feladatokat igénylő emlékmű szobrászatig maradandó értékű munkásságot fejtett ki. Párisi tanulmányai után egy ideig Hódmezővásárhelyen mintázta a nép köréből vett jellegzetesen magyar szobrai. Itt készült ez a műve is, amely egy varró parasztasszonyt ábrázol. A munkában elmélyedő nő beállítása közvetlen hatású és az élet melegét árasztja. Mintázása nemes realizmusával, nem a részletező látás, hanem a nagy egészből kiinduló szemléletet képviseli.

Róna József: (Szatir és nimfa) szül. Lovasberény, 1861. febr. 1.

Róna József művészetében gyakran elevenednek meg a mitológia egyes alakjai. Képzletében szívesen időzött a faunok és nimfák derűs világában. Emléküket megelevenítő szobraiban a XIX. század szelleme él, amely nemcsak a tárgyat meríti a multból, de a szobrászati stílust is multtól kölcsönzi. Róna alkotásai a barokkos lendületet, a hullámzó vonalvezetést és a kivitel ötletességét maradék nélkül fejezik ki.

Telcs Ede: (Ülő magyar paraszt) szül. Baja, 1872. máj. 12.

Az idősebb nemzedék nagyra hivatott mestere Telcs Ede. Elmélyedésre hajló egyénisége finoman átértett műveket hívott életre, amelyeknek technikai kivitele nagy mesterségbeli tudást árul el. Ülő magyar paraszt című szobra tárgyias és realiztikus megmintázásával az élet mását kívánja hűen visszaadni.

Varga Oszkár: (Leány fej) szül. Ujpest, 1888. febr. 2.

A modern szobrászati törekvések egyéni értelmezője Varga Oszkár. Munkáiban a jellemzés ereje és a formák zártága sima felületkezeléssel párosul. Kiállított leányfeje lelki kifejezésében frissen és közvetlenül hat. Annak ellenére, hogy az ábrázolt nem nemes arc, a karakter elevenése révén artisztikus hatású.

A csákvári római sírok tanulságai.

(Addig is, míg a csákvári ásatások teljes egészükben megjelenhetnek, jelen közlemény csak rövid tájékoztató kíván lenni azok értékes eredményéről.)

Csákvár néhány apróbb, szórványos lelet leszámításával főleg faragványos kövekkel szerepel az irodalomban. Ezeket összefoglalólag dr. Kuzsinszky Bálint ismertette az Arch. Értesítőben (1903, 222—234), minek alapján szerinte Csákvár római megszállása már Kr. u. az első században megtörtént. Itt táborozott a bélyeges téglák alapján a legio II. adjutrix. Az egyik felírtos kövön (C. I. L. 15154) az ala I. Thracum szerepel. Ez a lovas csapat 145—160 között Tétényben állomásozott. Legénységét azonban a felírat alapján részben Csákvár és környéke szolgáltatta. A lakosság fő részét, miként a sírfeliratok nevei (Rovciemarus, Anculatus, Ricmara etc) mutatják, romanizált kelták alkották.

A II. században, mikor a legiók és segédcsapataik a Duna mentén helyezkedtek el, a tartomány belsejében felesleges volt az állandó katonaság. Csákvár tehát megszűnt katonai állomás lenni, de, mint útkeresztező pont, továbbra is megtartotta jelentőségét. Három irányból futottak itt össze az utak. Az egyik volt a Brigetiót és Aquincumot összekötő út. A másik Pécsről (Sopianae) kiindulva Szilasbalhásnál (Fortiana) lépte át Fejér megye határát. Azután Káloz, Csősz, Tác-Fővenypusztá irányát követve a Sárreten keresztül Pátka-felé tartott és Florianá-nal kapcsolódott be a Brigetiót Aquincummal összekötő útba. A harmadik útvonal kiinduló pontja Szombathely (Savaria) volt. Ez Somlóvásárhelyen (Mogentiana), Kádártán (Caesariana) és Várpalotán keresztül jutott el Fejér megye határához. Itt Inota, Csór, Iszkaszentgyörgy, Fehérvárcsurgó, Bodajk, Csákberény lehettek állomásai, míg Csákvár vidékére, Florianára érkezett.

Hogy ez a találkozó hely valóban Csákvár volt-e, ebben megoszlanak a vélemények. Vértessboglár, Tata, Bicske a versenytársai. Kuzsinszky a fenti jelentős leletek alapján, aminek a többi helyekről nincsenek, Csákvár mellett dönt és ide helyezi Florianát.

A csákvári római telep későbbi, negyedik századi viszonyaira a székesfehérvári muzeum ásatásai vetnek fényt. Gróf Eszterházy Mór és a községi előljárárság támogatásával négy ízben, legutóbb 1937-ben végzett ásatások által feltárt római sírok száma 70-re tehető. Nagyobb részük téglasír, kisebb részükben koporsó nélkül történt a temetkezés. A sírmellékletek túlnyomó

számban a késő római sírokban szokásos üvegedények, gyöngyök, bronz- és vastárgyak, egyszerűbb kivitelű agyagkorsók, fazekak és poharak, továbbá a IV. századra jellemző sárgamázás cserepek.

Akadtt azonban a cserépedények között egy hunkorszaki besímitott disztítésű szürke korsó is. Ezt az ásatást megelőző veremásás közben találták. Hogy sírlelet, az bizonyos, a hozzátartozó leleteket azonban nem tudtuk megállapítani. Alakja a római korsókat utánozza azzal a különbséggel, hogy testének alsó részét törészerű vonal választja el felsőrésztől. Füle letörött és elkallódott, szája csorba. Nagysága 18,5 cm. Disztítése a nyakon függélyes, a fülmagasságban hálózatot alkotó besímitott vonalakból áll, míg a törésen aluli részén a rómaiüvegedényeken szokásos kannelírozás látható. (V. t. 1. kép 2. á.)

A székesfehérvári muzeum a tácfővenyusztai ásatások anyagában őriz négy a csákvári edénnyel közelebbi rokon, besímitott disztítésű edénytöredéket. (V. t. 1. kép 4—7. á.) Az egyiknek mustrája fényesített álló háromszögek, (Lt. sz. 9368), két peremes nyaktöredék disztítése simított és fénytelen szalagok, illetőleg vonalak (Lt. sz. 10307), egy erősen domború hasi töredék felső görbületét fénytelen szalagon két fényes hullámvonal, alsó részét kannelírozás disztíti. (Lt. sz. 10306). Nevezetesebb egyéb efajta hazai leletek Alföldi András műve szerint (Leletek a hunkorszakból és etnikai szétválasztások. Arch. Hung. IX. köt.) Békéscsaba, Hódmezővásárhely, Leányfalu, Gyula lelőhelyekről, továbbá a kiszombori és erdélyi gepida-temetőkből ismeretesek.

A székesfehérvári muzeumnak a dunapentelei római temetőből is van egy besímitott disztítésű korsója, melyet mint hunkorszaki leletet Alföldi ismertetett fentemlített művében. (V. t. 1. kép 1. á.) A korsó magassága 21, szájbőssége 9, fenék átmérője 8 cm. Teste törzsszerűen két részre különül kónikus váll- és hasi részre. Disztítése nyaka körül párnaszerű dudorodás, felette besímitással készült fényes, függőleges szalagok, alatta ugyanilyen módszerrel készült szalagok, a velük váltakozó fénytelen szalagokon két besímitott zeg-zúgos, köztük egyenes vonal. A fül alsó részénél körben futó zeg-zúgos mustra és ez alatt fényes lesímitott szalag van. Füle nem a száperemhez, hanem a nyakpárnához kapcsolódik. (Lt. sz. 3117). Ennek a disztítése már fejlettebb típus, mint a csákvári korsó egyszerű hálózatos mintája, tehát nála későbbi. Hasonmásai a beregszászi, murgai, strázsa-vágórsi és a kisterenyei népvándorláskori leletek.

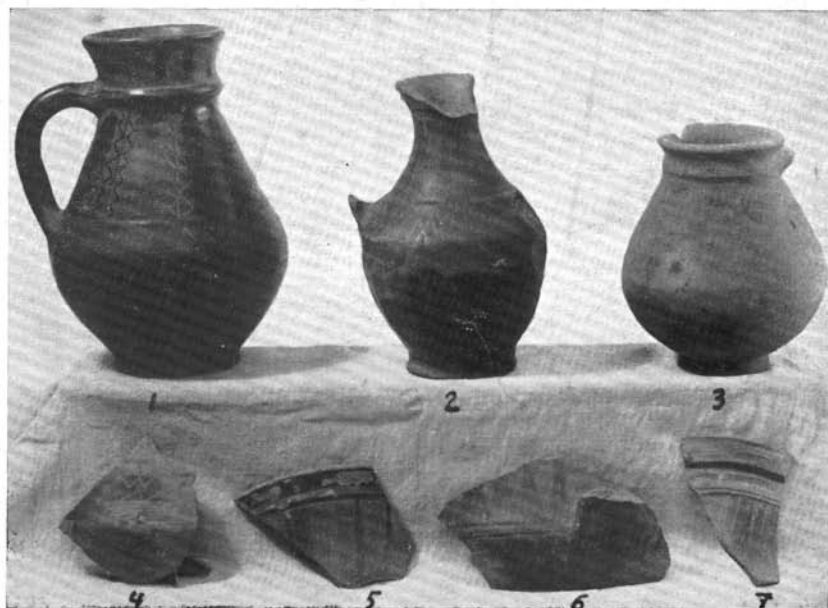
Külön figyelmet érdemel, mind sajátos barbár vonás, a korsó nyakpárnája, melyet itt azért emelünk ki, mert a csákvári edények között is van egy pohár nyakpárnával. (V. t. 1. kép 3. á.) A szürke színű, alacsony talpú, körtealakú edény magassága 15 cm., a perem átmérője

7.5 cm. A letörött fül itt is a nyakpárnához kapcsolódik, ami szembe-
ötlő példája a barbár motívumok a késő római kerámiára való
befolyásának. (L. sz. 8196.)

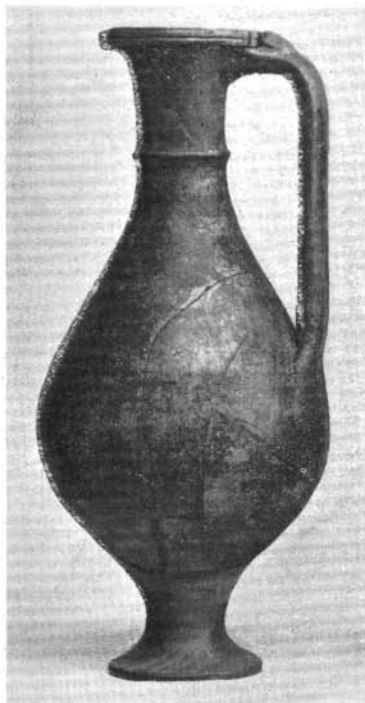
Ugyanez a disztítés a tipikus római edényeken vékony nyak-
gyűrű alakjában jelenik meg. Példa erre a székesfehérvári muzeum
vértessacsbai 1937-iki ásatása második sírjának művészi alakú, 34.5 cm.
magas, talpas-füles korsója, melynek nyakát gyűrű disztíti, a fül felső
végén pedig kiemelkedő szemölcs van. (V. t. 2. kép.) Bronz- és üveg-
edények hasonló készítményei utánzata ez a késő római kerámiá-
ban. A sírított edényekkel együtt talált leányfalusi korsón szín-
tén látható ilyen dísz (Arch. Hung. IX. 46. l. és 30. t. 1. k.). A kor-
sóval talált egyéb mellékletek a bal lábnál üvegpohár, a balkaron
fonott bronz karperec, a mellcsonton serlegalakú üvegpohár
töredékei, a nyaknál üvegyöngyök, a jobb tenyérben rossz tar-
tása miatt meg nem határozott bronzérem. Nyakgyűrűje van még
a muzeum két sárgamázás korsójának is. Az egyik magassága
31.3 cm., szájnnyílása függélyes peremet visel, testének felső részét
és derekát két-két körkörös barázda disztíti. (V. t. 3. kép.) Dunapen-
telei sírlelet. Állítólagos egyéb mellékletek 23 cm. hosszú vaskés,
cserép mécses FORTIS felirattal, T alakú fibula (Lt. sz. 3653—3656).
A másik mázás korsó 33 cm. magas. Tölcséralakú szájnnyílása keskeny
peremet visel. Különös vonása, hogy párnaszerű nyakgyűrű alatti
része is gyűrűzött. Lelőhelye Csákberény. (Lt. sz. 1390.)

A hunkorszaki simított technikának hazánk területén —
Alföldi szerint — a laténkorszak tradíciójára nyúlnak vissza. Kéz-
zelfogható bizonyítéka ennek a székesfehérvári muzeum nagy-
hőrcsöki széles, szalagfüles kelta urnája, melyen a perem alatti
mezőn van zeg-zúg vonalban haladó besimított szalag. (Arch.
Hung. XI. sz. 22. t. 103. l.) A Krisztus utáni időkben először
Délországban jelenik meg a besimított disztítés. A népván-
dorlás innen hozta azt a Duna medencébe, ahol a Nagyalföldön
és Erdélyben a szarmata-jazig, germán és hun leletek között van
nagyobb számú képviselője. Kezdetben csak a Duna vonaláig
terjedt, de a IV. században azt átlépve már Pannoniában is meg-
jelenik. Erről eddig csak a határmenti telepekről voltak adataink.
Csákvári és ták-fővenyi leletek szerint azonban kiterjedt az a
provincia belsejére is és e leleteknek ez nyújt különös jelen-
tőséget.

A csákvári sírokban a kerámia mellett egyéb jelei is vannak
ennek a barbár előretörésnek. Ilyen egy a murgai fibulával (Arch.
Hung. IX. 26. t.) azonos típusú bronz fibula, melynek forrása a
latène kultúra, de Oroszországban Kr. u. a IV. századot is túlélte
(U. o. 48. l. 97. sz. jegyzet). Csákváron a vasfibulák mind ezt a
típust követik, a bronzok a fenti kivételével T alakúak. A bronz-
csatok közül háromnak (L. sz. 8085, 10461, 10463) kerek for-

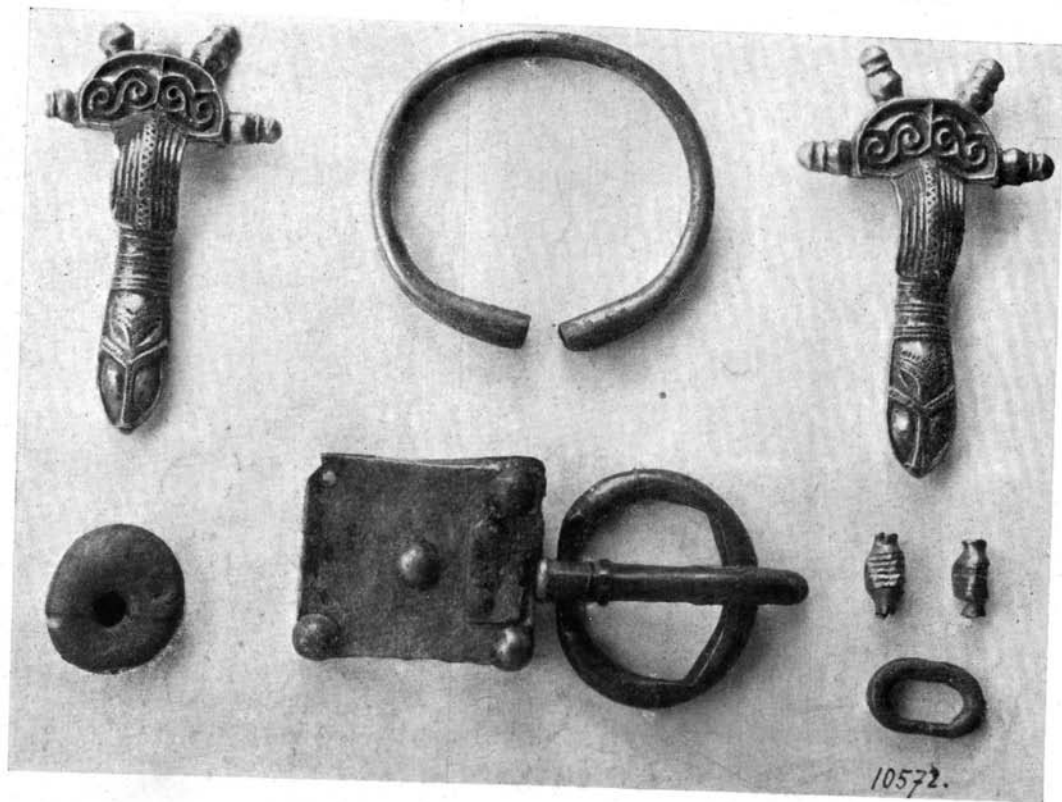
1. kép. Hunkorszaki edények : Dunapenteléről (1), Csákvárról (2–3) és Tác-Fővenypusztáról (4–7).

2. kép. Római korsó Vétesacsáról.

3. kép. Római korsó Dunapenteléről

A soponyai germán sírlelet.

mája, kerek átmetszetű karikája, a karikán túlnyúló és arra ráfekvő tüskéje egyezik a hunkorszak hasonló példányaival. A vascsatok majd mind ilyen alakok. A székesfehérvári muzeumban az iszkaszentgyörgyi és soponyai egységes germán sírleletekben látható hasonmásuk. Két kisebb ovális alakú bronzcsat (Lt. sz. 8198, 10457) a németsürüi germán csatokkal azonos. (Arch. Hung. XVIII. K. 65. l. 24. k. 2. á).

Az ékszerek, díszítmények sorában egy piramis alakú, 5 cm. magas csontcsüngő hasonmása a kiszombori gepida temető 131-ik sírjában van meg. A függők egy része tompított kockalakú díszével a Papkesziből származó népvándorlaskori függőkkel azonosak. (Arch. Hung. IX. 59. l. 16. k.) Egy kis poncolt díszítésű bronzsúly vég (Lt. sz. 10457), a germán sírokban szokásos bronzlánc (8204), bronzlemezről préselt súlyvég, melynek hat terecskére osztott felületét levélbe átmenő indák díszítik, továbbá a hozzá tartozó kisebb súlyvég (Lt. 10465), mind kétségtelen jelei annak a nagy arányú átalakulásnak, amelyen Pannonia kulturája nemcsak a limesek tájékán, de beljebb is a IV. század végén a barbár elemek előrenyomulása folytán átment. Nem támadás-szerű beözönlés, hanem a határmenti idegen törzsek lassú beszívargása hozta létre ezt a változást. Előjátéka ez annak a drámai bukásnak, amelyet a népvándorlásnak a IV. század végén teljes erővel megindult áradata idézett elő és temette maga alá a római birodalmat, hogy új kulturréteggel gazdagítsa a régészet kincses bányáját.

Marosi Arnold.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Római maradványok Ráckeresztúron.

1937 január 14-én ifjú Pir Mátyás ráckeresztúri lakos jelentette, hogy u. n. alsóföldi szőlőjében késő ősszel edényeket és állítólag felírással kőveket talált, amit a községhezán bejelentett és egy edényt átadott, hogy azt szolgáltatassák be a muzeumnak. E bejelentésre f. év március 23-án szállt ki a helyszínre Dormuth Árpád muz. titkár. A községhezán talált edény a durvább pannoni kerámia egy tipikus formája kelta eredetre vallott. A jelenlevő ifj. Pir Mátyás a lelőköriülményekről tájékoztatott és még két bronzdarabkát szolgáltatott át: egy

karikát és egy bronzdísz töredéket, melyeket az edénytől nem messze ugyanazon területen talált. — Ugyancsak említést tett egy hatalmas kődarabról, valamint több faragott töredékről, melyek a régi szőlőben kerültek elő, sajnos egyik-másik darabot immár elhordták. — Az adatok egybehangzása mind valószínűbbé tették egy keltarómai telep vagy temető nyomait. Ennek megtekintésére mentünk most a község vezető jegyzője kíséretében a helyszínre. A nevezett szőlő a községtől délnyugatra húzódó 122-s magasságú terephullám keleti lejtőjének közepe táján két dűlőút között terült

el. Két egymás melletti sáv közül az egyik új telepítésű szőlő. Ennek közepe táján a terephullám gerince felé eső részen gyümölcsfák részére készített gödörben 70–80 cm. mélységben került elő az említett edény, melyet be is szállítottunk a muzeumba. — Ettől körülbelül 2–3 m-re feljebb ástott gödörben került elő a két bronz darabka, de csontváznak, vagy fegyvernek nyoma sem volt. — E terület-sáv mellett északnyugat felé húzódik a régi telepítésű szőlő.

Az előbb említett két-három gyümölcsfa gödörrel egy magasságban a szőlőtőkék között hatalmas fehér mészkőtömb hevert. Kb. 1½ m. széles 70–80 cm. magas téglalakúra faragott az időtől és emberi kéztől megrongált töredék, mely első látszatra kőszarkofágra emlékeztetett.

Rajta két háromszög alakú kötőredék hevert, az egyiken csupán egy kis szegélynek nyoma volt észrevehető. A másikon ellenben szép indadisz követhető szabad szemmel is.

Két másik kötőredékről is tett említést a tulajdonos. Az egyik az utóbbival egyforma nagyságú háromszög alakú töredék. Rajta állítólag egy *lő* (?) alak, mely köré *kígyó* (!) csavarodott. Sajnos a követ előteremteni nem lehetett, mert az illető, aki hazavitte, nem tartózkodott a községben, lakása pedig zárva volt. — A másik töredék egy *gyermekalak* volt *szőlőfürttel* (Bacchus?) de künn maradt a szőlőben, másnapra pedig eltűnt. A lelőköriülmények felől érdeklődve id. Pir Mátyás szerint eredeti helyen fekszenek, de 70–80 cm. mélyen a földből kerültek elő nem összefüggő egész-ként, hanem töredék állapotban. A szomszéd területen is érdeklődve semminő nyom nem került még elő, ami összefüggő telepre vagy temetőre engedne következtetni.

Visszafelé menet a község bírója az útról beszélve, amelyen haladtunk s mely a 122-s magassági ponton keresztül Kistanya, ill. Kishalom-puszta elött haladva el Baracsának vizs, *római útnak* és a 102-s pont melletti hidat *római hídnak* nevezte. — Így ismerik ezt a községben évszázadok óta már és száll az elnevezés apáról fiúra. Az út nevezett hidon vizs keresztül és a „Latyak“-nak nevezett régi

község hely mellett elhaladva a község mögött már mint uradalmi út kapcsolódik bele Batta felé a „budai“ országútba. A hidat a község jegyzője szerint néhány évvel ezelőtt át kellett alakítani és néhány méterrel odább vitték. Lészálva a volt hid helyén, de a jelenleginek aljában is római mészkőtömböket találtunk, az út mentén pedig az árkolásnál római útszegélyező homokkő táblák voltak láthatók. Az utat visszafelé követve most már a Vál—Kajászsószentpéter felől jövő hadani római út folytatásának kell tekintenünk, mely Batta táján kapcsolódott bele a hadiútba. (V. ö. Szfv. Szemle 1936. I–II. 51–52. l.) A fenti leleteket most már ennek figyelembevételével megvizsgálva arra a megállapításra jutunk, hogy a telepnyomokat két oldalról az egykori római út zárja be, mely a 122-s és 143-s terephullám mögött halad egyenes vonalban Baracska—Kajászsószentpéter—Vál felé.

A község multja felől érdeklődve Kapitány Lajos esperes plébános adatai szerint Heister generális örökösétől vette meg a birtoktestet báró Feldmann Anzelm 1717-ben. Ő építtette a templomot, amit a bejárat feletti bárói címerrajz is megörökített, majd 1727–1730 közt Cziráky gr. tulajdonába ment át. A templom körül régen temető terült el. Egy maradványa ma is ott van még a templomkertben egy 1799-ben elhunyt Po... Mária nevű özvegyasszony sírköve, — melyet a nép a régi temető keresztjének tartott. A község több helyén is előkerültek sírok, így a „Latyak“ melletti homokbányában is. Ezt a helyet tekintik a jegyző szerint a község legrégebbi telephelyének. Más adatokat nem sikerült találni jelen kiutazáskor, de remélhető, hogy e kelta-római nyomok még másoknak is napvilágot fognak adni.

Dormuth Árpád.

A soponyai germán sírlelet.

Népvándorláskori germán anyagunknak legújabb figyelemreméltó gyarapodása a soponyai lelet, mely 1937 augusztus végén Soponya község északi végén levő kenderásztató melletti dísznőleleglőn homokbányászás közben került elő. A székesfehérvári múzeum tudomást szerezve a leletről

augusztus 30-án szállt ki a lelőköri műanyagok tisztázása végett. A leletek csontváza mellől kerültek elő, amelyből azonban csak a comb és lábszár csontok, néhány koponyadarab és állkapocs töredék maradt fenn. Ezek fiatal leány maradványai lehettek. A sír környékét teljesen átkutattuk, de semmi újabb lelet nem került elő. A sír környékén kutató árkot is húztunk, és sem vezetett eredményre. A sírt tehát eddigi kutatásaink szerint magányos temetkezésnek kell tartanunk. Ugyanezen helyen három-négy éve a szóbeszéd szerint lócsontváz is került felszínre zablával és kengyelekkel.

A munkások által kiszedett és beszügeztetett leletek jegyzéke: két fibula rossz ezüsből, az egyik törött, a másik ép, karperec tömör ezüsből, csat önszerű szürkefémből és a hozzátartozó szíjlemez ezüsből, kis ovális alakú csatkarika, két tubus alakú aranygyöngy és egy pengő nagyságú átfúrt karika borostyánból, egy másik példányt a találók elégették. (VI. t.)

A 7-6 cm. hosszú ezüst fibula germán típus. Négy gombos félkorongalakú fejét inda díszíti. Ivelt nyakán közepén zegzugos díszítésű szalag van, kétoldalt párhuzamos barázdák. A rövid és keskeny testet három barázdált borda tagolja. Az ivesen záródó lábat állatfej díszíti.

A tömör, szürke fémből készült karperec legnagyobb szélessége 6,2 cm. Két vége kissé vastagodik, miként a mezőberényi (Hampel: Alterth. III. 38. t. I. 2. k.) és beregszászi (Arch. Hung. IX. 49. l. 14. k.) karperecnél.

A négyyszögű (4,3x3,5 cm.) csatlemez alsó és felső lemezét 5 gömbös szeg erősíti egymáshoz (egy szeg hiányzik). Az ovális alakú csatkarika méretei 4,2 és 4 cm., madárcsőrre emlékeztető, hajlott végű tuskéjének hossza 5 cm. A csatkarikát sarokpánt kapcsolta szíjlemezhez, melyet két szegecs erősít oda. A pántnak a karika tengelye körül forgó része elpusztult. A túske hátsó vége alsó részén látható a sarokpánthoz erősítő szeglyuk.

A lelet a leírtak alapján tipikus germán lelet, amelyeket Török Gyula a félkorongalakú fej gombjai, és ágai alapján osztályoz. A három ágúak vandál, az ötágúak gepida, esetleg gót fibulák. Ezek V—VI. századból valók, a hét- és nyolcágúak már az avarkori hanyatlás nyomait viselik magukon (Dolgozatok, Szeged 1936 1—2, 145—146. l.) A sponyai fibulák négyágúak, tehát egyik csoporthoz sem tartoznak és új típust képviselnek az V—VI. századi germán fibulák sorában. (Lt. sz. 10572.)

M. A.

FELJEGYZÉSEK.

Magdics István. A Muzeumegyesületnek ismét gyásza van. Meghalt nemes Magdics István prépost-kanonok, pápai prelátus, ki áldásos egyházi működése mellett az élet más terén is kivette részét a nemes munkából. A szépet és jót minden irányban megbecsülte, és azt áldozatkész-ségével igyekezett támogatni. A tudomány is érdekelte, amiben nagy előnyére szolgált, hogy a püspöki irodában hosszú időn át dolgozott Pauer János püspök, a nagy történettudós mellett. Innen kapott ihletet, hogy maga is foglalkozzék történetírással. (Egy lap a székesfehérvári Szent Ferenc rendi zárda és templom történetéből 1886, Diplomatarium Ráczeviense 1888). Lelkének e berendezettsége

vonzotta a Muzeumegyesülethez, amelyel mindvégig szoros összeköttetésben állott és rendkívüli anyagi áldozatokkal is támogatta. Ez a meleg érdeklődés és a környező általános tisztelet emelte őt az egyesület elnöki méltóságába, amit a legnagyobb buzgósággal és szeretettel igyekezett betölteni. Elnöksége idején történt a muzeumnak jelenlegi helyiségbe való átköltözése. Elnöki tisztségének betöltésében csak az bántotta, hogy rosszra fordult anyagi helyzete miatt nem teljesíthette oly arányban mecenási vágyát, mint azt minden tekintetben uri gondolkodásánál fogva szeretne volna. Ez készítette a lemondásra is anélkül, hogy a muzeum iránt való szeretete megcsökkenne volna. Mindvégig kitar-

tott mellette és vele muzeumunknak egy igaz barátja és nemes lelki jöte-voje költözött el az élők sorából.

A csákvári barlang régészeti jelentősége. Hillebrant Jenő művében (Magyarország Őskőkora, Bpest 1935, Arch. Hungarica XVII. k.) a csákvári Eszterházy-barlangot is ismertetí mint őskori lelőhelyet, a benne talált átfurt szarvasfog és emberi kézközépcsont (metacarpus) alapján. E tárgyak a jelenkori humusz alatt fekvő fiatalabb pleistocén (jégkor) rétegből kerültek elő. E szerint a késő Aurignacian vagy Protosolutrien emberétől származnak és mint valami ragadozó által szétépett ősembermaradványok jutottak a barlangba. Tehát a barlang nem volt emberi lakóhely és világhírét nem ezeknek a leleteknek köszöni, hanem legalsó lerakodási rétegében, közvetlen a sziklatalajra települt és a harmadkor szármata idejéből származó márgarétegben talált, rendkívül gazdag Hipparion (ősló) faunának. Ennél régebbi fauna barlangokból ugyanis még nem ismeretes és főleg ez tette híressé. A csákvári barlangnál feltűnő a barlangi medvecsontoknak aránylag csekély száma, aminek magyarázata Kadíc O., a barlang feltárója szerint a barlangi medvének a vidéken való ritka előfordulása. Ezzel szemben Hillebrant hivatkozik a Vértes- és Gerecsehegység barlangjaiban talált nagyszámu medvecsontokra, ami a barlangi medvének e helyeken való gyakoriságát látszik igazolni. E barlangok mind emberlakta barlangok, a medvecsontokat is az ősember hordta bennük össze, mert a csontok legnagyobb része fel van törve a bennük levő csontvelő kiszedése végett. A csákvári barlang medvecsontjainak csekély száma tehát nem azt mutatja, mintha e tájon a barlangi medve nem lett volna otthonos, hanem csak annyit jelez, hogy ezt a barlangot nem lakták az ősember, ki lakmározásának maradványait benne hagyta volna. (A barlang feltárásának ismertetését Kadíc O. és Kretzoi közölték a Barlangkutatások c. folyóirat 1926—27. évfolyamaiban, XIV—XV. k. 40—60 l.)

Őskori leletek Százhalombattáról. Százhalombatta mint őskori és római telep egyaránt nevezetes lelőhely. A honfoglalás korából is vannak lele-

tei. Sajnos, a székesfehérvári muzeumban még nincs jelentőségéhez képviselete. Ami van, közelebbi lelőhelye annak sem ismert, ép azért nagy örömet okozott az a néhány pontosan datált őskori edény, melyekkel Stich Antal, téglagyári igazgató ajándékozta meg muzeumunkat. E tárgyak a következők: 1.) Öblös testű, vékony nyakú bronzkori edény két kis füllel, mely felett körben futó hornyolás választja el a nyakát a hasi résztől. Magassága 21 cm. Alakja, füle azonos a muzeum 4169. sz. dunapentelei edényével. 2.) Hallstatti magas fülű tál sárgás-vörös cserépből fülle alatt tenyérnagyságú fekete foltal, magassága 2, peremátmérője 16 cm., 3.) Hallstatti típusú szürke tál fül nélkül, behajló szájjal, melynek külsejét harántos bordák díszítik, magassága 6, szájbősége 17. cm. 4.) Edényfenékszerű csészealakú edény fényes fekete színnel; magassága 4, szájbősége 11 cm. 5.) Aggyagkarika lyukkal és félhold alakú bevágással. (Lt. sz. 10586—590).

Adatok Tabajd régészetéhez. E községből az irodalomban csak római leletekről van tudomásunk. Innen való a M. N. Muzeum kőtarában négy római síremlék és két oroszlánnal díszített sírkőrészlet, mint Mészöly Pál ajándékai (A. Ért. 1902, 86. l.). A síremlékek egyike Atressus nevet visel (C. I. L. 3373=10354, A. Közl. IV, 56. l.) A N. Muzeum legrégibb pannoni sírtáblái 16. t. 52. sz., A. Ért. 1907, 301. l., 1910, 332. l. 13. á.), a másikon Annamatus szerepel (C. I. L. 3372=10353, A. Közl. IV. 55. l.), a harmadikon Prensens (C. I. L. 3374, A. Közl. IV. 55. l.), a negyedik M. Ulp. provincialis (C. I. L. 3375, A. Közl. IV. 56. l.). Az őtödik tabajdi feliratos kővön (oltárkő) csak V. S. L. M. betűk olvashatók (C. I. L. 3371, A. Közl. IV. 55. l.). A székesfehérvári muzeum 1934-ben néhány őskori tárgyat kapott Tabajdról: tölcsérelakú csüngő aggyagból mészbetétes rováikkal, füles pohár és orsógomb. (Lt. sz. 9235—37.) E leletek — állítólag — a malom mellett emelkedő lejtőn kerültek elő. Ujabbban a községhez tartozó kert löszfalában különféle vas régiségeket találtak, melyek a köztük levő buzogány fej alapján XIV—XV. századból származnak. Egyéb leletek: a

ref. pap Hosszúidűlőben fekvő földjén II. Ulászló korabeli érmét és piros köves gyűrűt is leltek.

Az adonyi római kövek beszállítása.
Az irodalomban már többször volt szó (Fejérm. Napló 1925, nov. 29. sz. Szfvári Szemle 1932, 30. l.) azokról a római domborműves és felíratos kövekről, melyek eddig az adonyi kastélykert bozótjában heverték és évről-évre jobban pusztultak. Felhíva gróf Zichy Livia és gróf Zichy Aladár figyelmét a kövek tönkremenésére, készséggel beleegyeztek, hogy megmentésük és a tudomány részéről való hozzáférésük végett beszállítsuk azokat a székesfehérvári múzeumban. A beszállított kövek jegyzéke: kis kőkoporsó fedőlappal, sírkőtöredék lovasalakkal, sírkőtöredék három domborműves alakkal, két pálmaleveles és egy akanthuszleveles oszlopkő. Adonyban maradt a kastély kapubejárati falába illesztve egy félköröves mezővel körülvevett domborműves mellkép. Az emlék két felső sarkában a szélfuvást ábrázoló fejek láthatók.

A Budai-kapu római felíratos köve.
A Budai-kapu tornyának egykorú képein látható egy nagyobb méretű, téglalap alakú, római felíratos kő. A kő rajzát Károly János Fejérvármegye történetében külön is közli (II. k. 6. l.), magának a kőnek azonban nyoma veszett, míg a véletlen folytán újból megkerült. Egyik része 1925-ben a Kiskécskeméti-ut árkából került a múzeumba. A Károly János-féle kép alapján sikerült ezt felismernünk. A kő másik, nagyobbik felét azonban hiába kerestük. Ma már az is meg van. 1937 nyarán szétsejték a kanális Jancsár-utí köhidját és köztük találtak egy felíratos követ is. A követ beszállítva a múzeumba, nagy örömmel állapítottuk meg, hogy megvan most már teljes egészében az elveszettnek hitt kő, mely egyik disze leszen az árkádok alatt felállítandó kőtnak.

Népvándorlaskori leletek Csákvár határában. 1937 augusztus hó 10-én jelentette a csákvári csendőrsor múzeumunknak, hogy talaj egyengetési munkálatok során csontvázak kerültek elő. A kérdésközlés céljából Lencsés József, múzeumunk altisztje aug. 12-én kerékpáron a helyszínre sietett.

A munkálatot a Csákberény—Csákvár—Bicskei országúttól keletre Badacsony-major és Forna pusztá közötti legelőn kubikusok végzik. Minden kiemelkedést egyengetnek, a mélyedéseket feltöltik. E munkálatok folyamán egyik helyen kőralakban elhelyezkedő négy kisebb halom (kb. 10 m. átmérőjű 1:50—170 m. magas) lefordására került a sor. Kettő belsejében csontvázra bukkantak és az egész területen szétszórta cserépmaradványok voltak lelhetők. A csontanyagot nem őrizték meg, a cserépmaradványok azonban többet sikerült megmenteni. Ezek népvándorlaskori hullámvonalas és szalag díszes edényekre emlékeztetnek. Minthogy az egész terület nem mutat semmi más jellegzetes alakulatot, amiből kiterjedtebb telep lehetne következtetni, szórványos leletnek kell minősíteni. D. Á.

Adatok Székesfehérvár köveihez. Olvasva Balogh Ilonának az Arch. Értesítő 1932—33. évfolyamában megjelent dolgozatát: Adatok az olasz román kori szobrászat magyarországi hatásához, belőle értékes tanulságok vonhatók le Székesfehérvár néhány középkori faragványára. A cikkben közölt olaszországi faragványok motívumai jórészt a székesfehérvári köveken is fellelhetők és ez alapon motívumaik eredete a románkori olasz, főleg lombardiai dekoratív szobrászatra vezethetők vissza. A pavai San Michele kapurészlet indás medaillonokban foglalt palmettái (31. k.) megtalálhatók a székesfehérvári múzeum 7053, 7830, 8066, 8449. számú kövein. Efféle motívumok vannak még a 8447, 8450, 8557 és 8558. sz. faragványokon is. A püspöki kőtnak két archi-volt és egy párkánytöredék sorolhatók ide. (Arch. Közlemények 1897, 127, 128 és 134 kép. Magy. Művészet 1930, 405. l.). A modenai dom oszlopfőjének (33. k.) motívumaihoz hasonló a múzeum 2141. sz. kövének díszítése (Arch. Közl. 1897, 137. á. Magy. Művészet, 1930, 404. l.). — Az u. n. árkád oszlopfő típus, mely Toscanából származik és Pisa, Lucca művészetében volt mindennapos, nemcsak Esztergomban, Pécsen, Gyulafehérváron, Veszprém-ben, Budán található (50. és 51. k.), Székesfehérváron is előfordul még pedig több példányban. Ide számítható

egy a Magy. Művészetben közölt, kisebb levélspirálisos töredék (1930, 404. l. Lt. sz. 5261), egy kisebb (2143) és két nagyobb (4400, 4401) oszlopfaj. Ez utóbbiak azonosak a XI. századi esztergomi töredékekkel (Divald K. Magyarországi Műv. Emlékei 24. l., 23. á, Magy. Művészet 1932, 89. l., Arch. Ért. 1932–33, 50. k.). — A szőlőfürtös motívumra (112. l. jegyzet) példa a múzeumnak egy gyönyörű pillértöredéke madár alakokkal és pálmákkal kombinálva. (Lt. sz. 7831, Magy. Művészet 1930, 407. l.). — Annak igazolására, hogy 7052. számú hatalmas, akanthus — leveles oszlopfő és a püspöki kőtár hasonlódiszítésű faragványa (Arch. Közl. 1897, 129. k., Magy. Művészet 1930, 399. l.) csakugyan a X. századból való, miként azt a Magyar Művészetben jeleztük, Aquilejának X.—XI. században épült bazilikájára nyújt példát, melynek főbejáratát szentelt víztartóját ugyanolyan kihajló akanthus-levelek díszítik.

Hadtörténelmi emlékek. Csaba Mihály, százhalmobattai ny. vasuti tiszt ritka kardpéldánnyal gyarapította középkori fegyvereinket. A hatalmas, pallosszerű fegyver a Duna medréből került ki. Markolat részét ma kavicsokból álló konglomerát takarja, de egy helyen még kivehető a faburkolat. A két marokra fogható markolat hossza gombbal együtt 27.5 cm, ebből a gomb 5.5 cm. Keresztvasa kissé hajlott. A két élű penge hossza 90 cm. felső egyharmadrészén széles vércsatornával. Két oldalt lapos, nyolcszögű markolatgomb alapján kora a XV—XVI. század. (Lt. sz. 10591). Szécsényi Ferenc, csákszerényi ref. tanító középkori tuskés sarkantyúval, vadászati célokra szolgáló lándzsa alakú vastörrel, egy két ágú vasmacskaszerű tárggyal gazdagította a múzeumot. (Lt. sz. 10583–85.). Özv. Báró Jenőné két díszes vadásztörrel gyarapította eddigi adományait. Szababattyánból 14 cm. hosszú tornasarkantyút kaptunk, hatalmas 8 ágú tarajának átmérője 9.5 cm. (Lt. sz. 10497.)

Őskori leletek Fejér megyéből a M. Tört. Múzeum kiállításán. A M. N. Múzeum épületében újból rendezett régészeti kiállítás, mely gróf Zichy István főigazgató tervei szerint készült, gazdag és becses anyagával és

a rendezés művészetével íényes bizonyossága a magyar föld mindenkor magas kulturájának és annak is, hogy ezt a tudományos értéket meg is tudja becsülni és oly módon tárja a nagy közönség elé, amely tudóst meg nem szakembert egyaránt tanít és gyönyörködtet. A magyar régészet e kincses házában fejrémegyei adat az őskori térképen a *csákvári* barlang mint a jégkorszaki ember itteni létezésének bizonyossága. A bronzkor első időszakának lelőhelyei között *Adony* szerepel, második és harmadik időszakából *Pákozdváról* és *Dunapenteléről* vannak kiállítva edények. *Érd* egy rézkorszakú törrel, *Székesfehérvár* a bronzkor első szakából származó vésővel, *Polgárdi* ugyanezzel és második korszaki beremes bronz vésővel szerepelnek. Ugyanezen időszakból *Baracska* neve a török csoportjában olvasható, *Ercsi* egy bronzlemezekből, csüngőkől, spirálokból álló övfelszerelést mutat be. A bronzkor harmadik időszakának képviselői *Százhalmobatta* bronztörrel behajtott szélű bronzlemezekkel, és pápaszem alakú spirálokkal (?), *Alsó-cikola* övlemezekkel. A bronzkor negyedik időszakából való *Százhalmobattáról* egy kis füles pohár. — A vaskor első időszakából *Érd*ről és *Vál*ról agyagedények vannak kiállítva, a késő vaskor lelőhelyei *Sárosd*, *Ercsi* és *Adony*.

Kálmáncsehi breviariuma. Székesfehérvárral vonatkozásban álló nagy emberek egyike kétségtől *Kálmáncsehi* (Kálmáncsai) *Domonkos* Mátyás király korabeli székesfehérvári prépost, majd nagyváradi, későbbi erdélyi püspök, végül kalocsai érsek, Székesfehérvár egyetlen gótikus épületének, a Szent Anna kápolnának építője. A Magyar Művészet székesfehérvári száma (1930. 7. sz. 384. l.) is megemlékezik róla Dr. Hoffmann Edit: „Régi Magyar Bibliofilek” c. műve alapján. Ugyancsak ő közöl róla adatokat a Magyar Művészet 1933. évfolyamában (2. sz. 421.) megjelent cikkében: Franciscus de Castello, Ithallico de Mediolano és szerepe a budai könyvfestő műhelyben, ahol négy művéről emlékszik meg Kálmáncsehi. Az egyik a Kálmáncsehi-féle Breviárium. E pompás Franciscus de Castello által készített kéziratot évszá-

zadokon keresztül a lambachi bencés kolostorban őrizték. Ujabban azonban — mint jóformán az összes osztrák kolostori kincsek — eladásra került s ma Eiseman lipcsei antiquarius birtokában van. A Breviarium a maga egészében a legszebb magyarországi kéziratok közé tartozik. Színének és aranyozásának pompája, dekorációjának ötletes gazdagsága a vele rokon kéziratokat erősen felülmulja. Ez a Breviarium 1474 után (1487?) készült. Kálmáncsehnék egy másik nem kevésbé díszes Breviariuma, melyet ma a bécsi Lichtenstein gyűjtemény őriz, 1481-ből való. Harmadik tőle származó kézirat a zágrábi Missale és a negyedik Mr. Chester Beatty tulajdonában Londonban volt Kálmáncsehnéféle kézirat, mely Stephanus de Chahol nevű minorita szerzetes másolata. Dr. Hoffmann Edith cikkét a lambachi Breviáriumból vett pompás illusztrációk kísérik.

Adatok Székesfehérvár ötvösmestereiről. Városunk ötvösmestereiről nagyon kevés az ismeretünk, miért is szívesen veszünk minden idevonatkozó adatot, addig is, míg akad valaki a fiatal írógárdából, ki pótolja honismeretünknek ebbeli hiányosságát. A 19. században két nevesebb székesfehérvári ötvösről van tudomásunk. Günther Antalról, kinek mesterjegyeivel G. A. többször találkozunk régi ezüst evőeszközeinken, így a cisztercita rendház ebédlő felszerelésében is. De volt alkalmunk vele találkozni templomi kelyheken is. A másik Rohrmüller Ferenc, főként a székesfehérvári polgároknál szokásos ezüstcsatok és gombok készítésével foglalkozott, miként azt ugyancsak rajtuk látható kezdőbetűi R. F. igazolják. E megemlékezésünkre az ad alkalmat, hogy nevüket a pesti arany- és ezüstművesek névsorában is sikerült fellelőznünk. Günther A. a XIX. század

40-es és 50-es éveiben, mint vésnök, Rohrmüller F. az 50-es és 60-as években mint aranyműves dolgozott Pesten.

Népművészeti kiállítás a muzeumban. A művészetek legmélyebb forrása a népben gyökerezik. Ez az az ősforrás, amelyből szellemet, új erőt merít a művész mindannyiszor, amikor már-már kiapadni látszik fantáziájának alkotó ereje. A magyar művészet népi eredetét talán sohasem hangsúlyozták oly erősen, mint napjainkban. Amit Kodály és Bartók megkezték a zene terén, azt hívta életre az iparművészet, a festészet és szobrászat terén, azt látjuk a költészetben mind nagyobb erőre kapni, erre adta ki a jelszót városunk képviselője, Homan Bálint vall. és közokt. ügyi miniszter a tudomány és iskolázás terén, amikor a hungarológia fontosságát hangsúlyozta.

Ezt a gondolatot óhajtotta szolgáltatni a Fejérmegyei és Székesfehérvári Muzeumegyesület is, amikor 1937. nov. 7—10 a muzeum új népművészeti termében kiállítást rendezett. A kiállításon bemutatásra kerültek a híres kalocsa-vidéki színes és fehér tücsipkéék, melyek a Gyöngyösbokréta szereplőinél már oly nagy feltűnést keltettek, azonkívül fafaragások és himes kézimunkák. A művészi tárgyak a kalocsai földműves nép tulajdonát képezték, ők termelték ki művészi izlésükből ezt a ragyogó, színes világot. A kiállítást a beteg Széchenyi Viktor gróf főispán helyett Marosi Arnold muz. igazgató nyitotta meg, míg vitéz Gábor Lajos festőművész, a kalocsai Népművészeti ház igazgatója a közönségnek mutatta azt be. Méltó feltűnést és elismerést keltett azonban e színes világ mellett muzeumunk népi kerámiaja (Csákvár) és pásztorkodó művészeink faragványai is, jelezvén, hogy nekünk is vannak népi kincseink, csak elő kell hoznunk őket a feledés homályából.

HIVATALOS TUDÓSÍTÁSOK.

A Muzeumegyesület szabadtanítása.

Huszonhetedik esztendeje rendezi immár az egyesület őszi előadássorozatát. Amit a népművelés manapság a nép széles rétegeiben végez, azt

művelte fennállása óta szakadatlanul a Muzeumegyesület e város keretein belül. Feladata azonban könnyebb, egyben nehezebb is volt amannál, mert a közönség művelt rétegének figyelmét kellett felhívnia olyan érté-

kekre, melyek mellett a mindennapi életben továbbhaladunk, pedig talán nemzeti büszkeségünk is lehetnének. — Az 1937. évi előadások vezető gondolata a magyar népművészet és általában magyar művészet volt, ezt kiegészítik időszerű gyakorlati kérdések. Az előadások sorrendje következőképp alakult:

1. November 9. v. *Gábor Lajos*, festőművész, a kalocsai „Népművészeti Ház” igazgatója: *Kalocsa-vidéki népszokások, népművészeti kincsek*. Vetített képekkel. Ezzel kapcsolatban nov. 7-9. népművészeti kiállítás és vásár a muzeum új épületében.

2. November 16. *Námesy Medárd*, ciszt. gimn. tanár: *Magyar motívumok a világzenében*. Szemelvényekkel kíséri *Cser István* mérnök-zongoraművész.

3. November 23. *Dr. Balás-Piri László*, az Orsz. Népművészeti Múzeum segédőre: *A magyar biedermeier-művészet*. Vetített képekkel.

4. November 30. *Molnár Tibor*, mérnök: *Építtem a családi házat*. Vetített képekkel.

5. December 7. *Dr. L'Eplattenier Imre*, tb. városi tanácsos: *Művészet a házi kertben*. Vetített képekkel.

6. December 14. *Cséplő Pál*, ciszt. gimn. tanár: *A jelen forradalmi a mult tükrében*.

Közgyűlés: Egyesületünk a lefolyt 1936. évi közgyűlését 1937. május hó 25-én tartotta gróf Széchenyi Viktor elnökle mellett. A titkári jelentést Dormuth Árpád olvasta fel. Rámutatott benne az egyesület szerepére a Szent István-centenárium előkészületében, a Szent István szobor ügyének megvalósításában, Szent István szarkofágjának a Nemz. Muzeumból való visszahozatalában. A tagok elhalálzásával kapcsolatban kegyeletlen szavakkal emlékezett Klöckner József és dr. Brunner István elhunytáról. Ezután Marosi Arnold válaszolt a múzeum 1936. évi működését, beszámolt az építkezésről, a munkatársak irodalmi tevékenységéről, a külső és belső munkálatokról, a muzeum látogatóiról és a gyűjtemények gyarapodásáról.

A muzeum összes látogatóinak száma 5087, amiből az iskolák és csoportos látogatások száma 1270. A vendégek sorában első helyen kell emlí-

tenünk *Hóman Bálint* vall. és közokt. ügyi minisztert, majd *gr. Zichy Istvánt* a M. Tört. Múz. főigazgatóját; *Dr. Haász Aladár* min. tanácsost, *Dr. Bátky Zsigmond* ny. múz. főigazgatót; *Shvoy Lajos* megyéspüspököt; *gr. Merán Fülöpöt*, a *Műeml. Orsz. Biz.* elnökségét; *Onni Tallas* finn követet, az észt követet, egy indiai herceget, stb. Tanulmányozás, tudományos kutatás végett kereste fel muzeumunkat *Dr. Fettich Nándor*, *Dr. László Gyula*, *Dr. Nagy Lajos* az Aquincumi múz. igazg. *Dr. Dehm Wolfgang* (Trier); *Radnóti A.*; *Hepper Sándor*, *Merényi Engelbert*, *Juhász József*, *Faller Jenő*, *Kiss Katalin*, és *Mozsolics Amália*.

A gyűjtemények gyarapodása:

Könyvtár: Gyarapodás 1098, állomány 20283 drb. Régiségtár: Gyarapodás 1159, állomány 22852 drb. Néprajz: Gyarapodás 8, állomány 1152 drb. Természettarjz: Gyarapodás 18, állomány 7107 drb. Művészet: Gyarapodás: 4, állomány 689 drb. Összes gyarapodás 2287 drb.; össz-állomány 1936. év végén: 52083 drb.

A zárszámadás a következő volt:

A) Törzsvagyon.

Hadikölcsönkötvényekben: n. é. K. 18 000, Kényszerkölcsönkötvény: n. é. 250.000, Székesfehérvári és Fehérmegyei Takarékpénztár részvény: 3 drb. E törzsvagyonhoz hozzájárultak: Fiáth István 1915-ben P. 1.000, Wertheim Pál 1918-ban 1 233 48, Egyesületi Pénztár 1918-ban 2.756 52, Dr. Polgár Iván 1924-ben 3.000, Magdics István 1925-ben 250.000, Muzeumegetesület fenntartási alapja 10.000.

Wertheim Pál 1926-ban öt drb. Székesfehérvári Takarékpénztári részvénygel. E részvények 1927-ben 50 P. felülfizetéssel kicseréltettek két darab Székesfehérvári Takarékpénztár és Kereskedelmi Banki 25 pengő névértékű új részvénygel. 1928-ban 55 pengő felülfizetéssel a részvények száma háromra emelkedett.

Bevétel:

Mult évi maradvány a zárószámadáson: P. 3.395 03, Államsegély rendes 800, rendkívüli 7000, 7.800, Városi segély rendes 1.200, rendkívüli 5.000, 6.209, Vármegyei segély rendes 3.000,

endkívüli 5.250, 8.250, Tagdíjak : 1.367, Adományok: 220, Belepődíjak és kiadványok: 67'26, Székesfehérvári Szemlére: 601, Szabadtanítás: 49'50, Rendkívüli: 66 80, Kamatok: 246—.

Összesen: 28 261'59 P.

Az egyesület vagyoni állása 268.000 K. névértékű kölcsonkötvény, három darab Székesfehérvári és Fejérmegyei Takarékpénztár részvény, egy darab 10 koronás arany, 125'16 P. takarékpénztári betétkönyv, pénztári maradvány 756'02 P.

Kiadás:

Igazgatói tiszteletdíj: P. 800, Titkári tiszteletdíj: 300, Szolgafizetés: 960, Társadalmi biztosítás: 113'97, Örökös: 56, Kisegítő munkaerőknek 153, Biztosítás: 172'80, Gyűjtemények gyarapítása: 913'10, Gyűjtemények fenntartása: 144'81, Berendezés: 610'19, Építkezés: 21.770'36, Épületfenntartás: 44'56, Közművek: (villany 92'14, vízv. 233'40, szemét 31'12) 357'66, Fűtés: 299'10, Iroda: 128'03, Posta: 95'99, Kiutazás: 125'86, Szállítás: 24'28, Székesfehérvári Szemle: 310'70, Egyenleg Államsegély számlán: 108, Egyenleg folyószámlán: 637, Takarékpénztári betét 1935. Dec. 31.-én: 125'16, Kézipénztár maradvány: 11'02.

Összesen: 28.261'59 P.

Székesfehérvár, 1936. december 31.

A számadásért felelős:

Marosi Arnold
muzeumi igazgató.

A költségelőirányzat betérjesztése kapcsán Marosi Arnold rámutatott, hogy az építési kiadások eddigi összegéhez az állam 11.478'02 P-vel; a város 10 000 P-vel; a vármegye 10.250 P-vel, az egyesület pedig 11 486'28 P-vel járult hozzá, oly összeggel, amilyet talán egyetlen kulturális egyesület sem fektetett eddig oly ingatlanba, mely nem az egyesület tulajdonát képezi, hanem csak célját mozdítja elő.

Az egyesület tisztikara az alapszabályok szerint nem változott.

Elnök: gróf Széchenyi Viktor, főispán.

Alelnök: Dr. Csitány G. Emil polgármester és Dr. Havranek József alispán.

Ügyv. alelnök: Dr. Kepes János, korm. főtanácsos, kir. közjegyző.

Muz. igazgató: Marosi Arnold, korm. főtan., ciszt. r. gimn. tanár.

Titkárok: Dormúth Árpád, áll. gimn. tanár és Dr. Korniss Elemér, árvaszéki ülnök.

Ügyész: Dr. Szüts Gedeon vármegyei t. főügyész.

Ellenőr: Ruff Béla bankigazgató.

A választmány az 1937. évre a következőkép alakult: Dr. Balassa Brúnó tanker. kir. főig., Dr. Barth Rezső keresk. isk. igazgató, Dr. Berzsenyi Zoltán egészségügyi főtan. korh. igazg. főorv., Csikós Andor pénzt. vezérigazg., Dr. Farkas Sándor hely. polgármester, Gálos Bernát ciszt. gimn. igazg., Dr. Goschi Péter áll. gimn. igazg., Dr. Halász Géza várm. főjegyző, Homoki Ferenc gimn. tanár, Jancsó Sándor Hadiárva Int. igazgató, Dr. Jurcsek Béla (Rétszilas) országgyűlési képvis., Dr. Kaltenecker Viktor felsőházi tag, Karl Ernő gyáros, Marschall Rafael ciszt. r. gimn. tanár, Márton Jakab ny. áll. reálisk. tanár, Dr. Mészöly József egészségügy főtan., Dr. Polgár Iván ciszt. r. gimn. tanár, Rauscher Béla ny. Máv. felügyelő, Schmidl Ferenc vár. műsz. tanácsos, Streit Ferenc pápai prelátus, Tarján Pál Nemz. Bank hely. igazg., vitéz dr. Szarka Géza leánygimn. tanár, Wertheim Pál magánzó. Számvizsgáló bizottság: Almássy János, Manger Emil és Polczér Gyula.

Választmányi ülés. A tavaszi választmányi ülést május hó 25-én tartotta az egyesület gr. Széchenyi Viktor elnökletével. Jelen voltak Dr. Kepes János ügyv. alelnök, Gálos Bernát, Dr. Korniss Elemér, Marschall Rafael, Magdics István, Márton Jakab, Streit Ferenc és Dr. Tarján Pál.

Dormúth Árpád titkári jelentésén belül a tagok körében történt változásról számol be. A gyűlés legfontosabb szerepe a közgyűlés előkészítése, ezért Marosi Arnold a választmány sorában megüresedett helyekre Dr. Farkas Sándor helyettes polgármestert, Dr. Halász Géza vármegyei főjegyzőt, Homoki Ferenc ciszt. gimn. tanárt, ajánlja jelölni, amit a választmány elfogad.

A költségvetés kapcsán 2000 P.

hitelkeret megszavazását kéri, mert az építkezés befejezése nem áll elegendő pénz az egyesület rendelkezésére. A választmány egyhangúlag hozzájárult a kérés teljesítéséhez

Az őszi választmányi ülés október 27-én volt Dr. Kepes János ügyv. alelnök vezetésével. Jelen voltak: Dr. Berzsényi Zoltán, Dr. Farkas Sándor, Homoki Ferenc, Dr. Kaltenecker Viktor, Manger Emil, Marschall Rafael, Márton Jakab, Dr. Mészöly József, Dr. Polgár Iván, Rauscher Béla, Streit Ferenc, v. dr. Szarka Géza és Radetzki Dezső.

Elnök az ülést megnyitva meleg szavakkal üdvölte Marosi Arnoldot a tanárságból való nyugalomba vonulása alkalmával és kérte a jó Istent, hogy töretlen erővel élhessen most már teljesen a múzeum ügyeinek.

Dormuth Árpád a tagok sorában történt változásról számol be. Új tagul jelentkezett Sigray István, földbirt. (Agárd), Stich Antal gyár igazg. (Szászhalombatta) és Csaplovics József középisk. szakelődő (Székesfehérvár). Ezután a Velencei tó környékének és néprajzi életének fényképen való megörökítéséről és e téren megejtett gyűjtéséről számol be.

Marosi Arnold mindenekelőtt kegyelettel emlékezett meg Magdics István, volt elnök elhunytáról, majd az egyesület folyó ügyeit vázolta. Ezzel kapcsolatban beszámolt a város átiratáról a Szent István-évben a múzeumban rendezendő várostörténeti kiállításról. E célra csak az új épület-szárnny földszinti terme áll rendelkezésre, melyet most a kőtár foglal el. A város kilátásba helyezte a külső kőtár padlózását, miáltal ott elhelyezhetők válnak majd a faragványos kövek és a földszinti teremben a várostörténeti kiállítás nyerhetne elhelyezést. A múzeum résztvesz a háziipari kiállítás rendezésében is, amelyet az Iparfelügyelőség az Orsz. Iparművészeti társulattal karöltve fog rendezni. A Nemz. Muz. Tanácsa teljesítette az egyesület kívánságát és az igari leletnek a Nemz. Muzeumban őrzött részét átengedte a múzeumnak. A Székesfehérvári és Fehérmegyei Tankarépkönyvtár áldozatkészsége lehetővé tette, hogy a múzeum külföldi ösztöndíjban részesesíthette Juhász József okl. középisk. tanárt, akit így a bécsi

levéltárakba küldhetett, hogy ott Székesfehérvár 250. év előtti visszafoglalására és általános történetére adatokat gyűjthesse.

A külső és belső munkálatok során Dormuth Árpád Vértesacsnán járt, hogy egy római temető próbaásását előkészítse. Marosi Arnold Soponyán germán leletre bukkant. Adonyból a grófi parkban volt római köveket beszállították a kőtárba. Ásatást folytattunk Vértesacsnán, Csákbereyben. Dormuth Árpád Sárkeszenben folytatott próbaásatást, ahol kelta női sírra bukkant. Marosi Arnold Szászhalombattán folytatott gyűjtést. Végül a szabadtanítás ezévi programját terjesztette a választmány elé.

A múzeum gyásza: Juhász József †

Mélyen megrendült szívvel vettük a szomorú hírt, hogy néhány nappal jelen számunk lezárása előtt, fiatal életének teljén, szinte lázas munkássága közepette ragadta el a halál munkatársaink sorából ifjú tudósunkat, múzeumunk lelkes munkatársát, Juhász József okl. középisk. tanárt, aki a múzeum ösztöndíjával Bécsben tartózkodott, hogy ott városunk történetére vonatkozólag kutatásokat végezzen. Sajnos, a Mindenható másként végzett. Juhász József, ki a magyar ember ősi földszeretével ölelte magához az édes szülőföld rölgét, fáradhatatlan szorgalommal kutatta Aba—Kajtor, majd Fejér vármegye és Székesfehérvár multját, rengeteg adatát a tudós hangyaszigorgalmával hordta össze oly bőségben, hogy kevés város dicsekedhetik — Budapest és Sopron kivételével, — ilyen adattárral. Szintézisét, vezérelveit azonban sajnos magával vitte a sirba. Rövid életét teljes egészében a történelemtudományoknak szentelte, melyben oly utmutatói voltak mint Hóman Bálint Szekfű Gyula és Holub József egyetemi tanárok. E mellett eredeti kutatásai és történeti intuíciója oly biztosságot kölcsönöztek neki, ami már most nagy reményt nyújtott későbbi munkásságára. Jegyzetel, dolgozatai édes atyja, id. Juhász József nemes elhatározása folytán a múzeumba kerültek, ahol most allanak rendezés alatt, hogy közzetkező számunkban méltón megörökíthessük majd áldozatos kutatásának emlékét.

D. Á.

Női-, férfi szövetek

Selymek

Mosó áruk

Vászon- és asztalneműek

Harisnyák

Női- és leánykabátok

Szőnyegek, függönyök

DEÁK TESTVÉREK

áruházában

SZÉKESFEHÉRVÁR. KÁROLYKIRÁLYTÉR 2.

Alapítási év 1843-ban.

Ádám Károly budapesti kézimunka nagykereskedés
lerakata.

Legolcsóbb

Legjobb

fűszer és

csemegeárúkbán

Héjj Testvérek

Városháztér.

Kelengye
Vászon
férfi és női
fehérneműek a
legjobb minőség-
ben olcsón

FRÖSCHL

-NÉL

Barátok épülete.

**V E-V I
C I P Ó**

♣
SZÉKESFEHÉRVÁR

Nádor utca 21. szám.

Elsőrendű minőség
—modern forma—

Mérsékelt árak.

Tel. 179.

TÓTH KÁROLY

FÉNYKÉPÉSZMESTER MŰTERME

SZÉKESFEHÉRVÁR, BAZILIKA-TÉR 3.

TELEFON: 431.

**Művészi
munkák.
Nagyítások.
Pasztell,
Aquarell stb.**

**Amatőr munkák
kidolgozása.
Szolid árak.
Aranyérmekkel
stb. kitüntetve.**

Férfi Női divatcikkek

Gyermek és bábé áruk

Cipők, utazási, sport felszerelések

legolcsóbban

KNAZOVITZKY

divatáruházában.

**Turistáknak kirándulóknak és
cserkészeknek**

HUSKONZERV

SZARDINIA

SZALÁMI

S A J T

legelőnyösebben

SZIGETHY TESTVÉREK NÉL

SZÉKESFEHÉRVÁR

KOSSUTH-UTCA.

K a r l
Kajofi
R u m

ALAPÍTÁSI ÉV 1855.

SZÉKESEFEHÉRVÁRI
ÉS FEJÉRMEGYEI
TAKARÉKPÉNZTÁR

KÜZPONT:

NÁDOR-U. 17. TELEFON 43.

FIÓKOK:

ADONY, SÁRBOGÁRD.

SAFE - DEPOSIT.

FOGLALKOZIK A BANKÜZLET MIN-
DEN ÁGÁVAL.